
Lapsi keskiössä

Tehostetun perhetyön työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuudesta

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutus

Lahdensivu, syksy 2016

Satu Perkiömäki ja Mari Toivonen

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutus

Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijät	Satu Perkiömäki ja Mari Toivonen	Vuosi 2016
Työn nimi	Tehostetun perhetyön työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuudesta	

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisena tehostetun perhetyön työntekijät näkevät alle kouluikäisten lasten osallisuuden lastensuojelun perhetyön toimintaympäristössä. Lisäksi tarkoituksena oli tuoda esiin työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuuden toteutumisesta tehostetun perhetyön käytännöissä.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, yhteistyössä Tampereen kaupungin tehostetun perhetyön yksikön kanssa. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostui lastensuojelun perhetyön, lapsilähtöisen työskentelyn sekä lapsen osallisuuden keskeisistä teemoista.

Aineistonkeruu tapahtui haastattelemalla tehostetun perhetyön työntekijöitä ryhmähaastattelun muodossa. Haastatteluun osallistui kuusi työntekijää Tampereen kaupungin tehostetun perhetyön yksiköstä. Haastateltavat olivat lastensuojelun perhetyön asiakasperheiden parissa työskenteleviä ammattilaisia, jotka olivat iältään, koulutus- ja työhistorialtaan erilaisia. Kerätty aineisto analysoitiin sisällön analyysin avulla.

Tutkimustuloksista ilmeni, että pienen lapsen osallisuuden yhtenä lähtökohdanna on perheen toimivan arjen edistäminen. Työskentelyssä mukana on koko perhe, kuitenkin siten, että lapsi on työskentelyn keskiössä näkyvänä, kuultavana, osallistuvana ja vaikuttavana yksilönä. Tutkimustuloksista ilmeni, että aikuisen rooli alle kouluikäisen lapsen osallisuuden edistäjänä ja mahdollistajana on merkittävä. Työntekijän roolina on lapsen näkyväksi tekeminen ja hänen tarpeidensa sanoittaminen eri tahoille. Pienten lasten osallisuutta tehostetun perhetyön kontekstissa toteutetaan parhaiten kiinnostuneella ja lapsen maailman ymmärtämiseen pyrkivällä kohtaamisella.

Avainsanat lasten osallisuus, lapsilähtöisyys, lastensuojelu, tehostettu perhetyö

Sivut 45 s. + liitteet 3 s.

LAHDENSIVU

Degree Programme in Social Services

Social Pedagogical Education

Authors

Satu Perkiömäki and Mari Toivonen

Year 2016

Subject of Bachelor's thesis Intensified family work professionals' views about small children's participation

---

ABSTRACT

The purpose of the thesis was to explore child welfare family work professionals' views about under school aged children's participation in family work services. The aim was also to find out how child participation actualizes in the intensified family work practice.

The thesis was carried out as a qualitative study. The study was done in partnership with the intensified family work unit of the city of Tampere. The theoretical background of the study consists of research and literature about the topic. The theoretical part of the thesis deals with the basic theories about family work in child welfare services, child participation and child-oriented approach.

The research material of the thesis was collected by interviewing the employees in a group interview. Six employees from the intensified family work unit in Tampere took part in the interview. The interviewees were child welfare family work professionals, of different ages and with a variety of educational backgrounds and work experience. The obtained data were analyzed using content analysis.

The research material indicated that small children's participation actualizes in the everyday lives of the families. Family work concentrates on working with the whole family, yet the child is a visible, audible, participating and effective individual in the centre of the work. The results showed that adults' role in enabling young children's participation is significant. The employee's role is to make children and their needs visible to others. The best way to advance young children's participation in family work context is to convey genuine interest and understanding of the child's world.

Keywords participation, child-oriented approach, family work, child welfare

Pages 45 p. + appendices 3 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELUN PERHETYÖ	3
2.1	Perhetyö osana lastensuojelun avohuollon prosessia.....	3
2.2	Lastensuojelun tehostettu perhetyö.....	4
2.3	Tehostettu perhetyö Tampereen kaupungissa.....	5
2.4	Erilaiset painotukset perhetyössä.....	6
2.5	Lastensuojelun asiakkaat	7
3	LASTEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ	8
3.1	Lapsikäsitteiden muutos	8
3.2	Lapsilähtöisen työskentelyn periaatteet lastensuojelussa	9
3.3	Osallisuuden määrittelyä	11
3.4	Lapsen oikeus osallisuuteen	12
3.5	Osallisuus lapsen identiteetin rakentajana ja kehityksen turvaajana	13
3.6	Lapsen osallisuuden rakentuminen lastensuojelussa ja perhetyössä	14
3.7	Aiempiä tutkimuksia lasten osallisuudesta	16
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	17
4.1	Tutkimustehtävä ja -kysymykset	17
4.2	Tutkimusprosessin eteneminen.....	18
4.3	Laadullinen tutkimus	19
4.4	Aineiston hankinta	19
4.5	Aineiston analyysi	21
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	21
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	22
5.1	Toimintaympäristö ja -kulttuuri.....	23
5.1	Aikuisen rooli	25
5.2	Kohtaaminen.....	27
5.3	Lapsen näkyväksi tekeminen	28
5.4	Prosessiosallisuus	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	32
6.1	Osallisuus työntekijöiden kokemana	33
6.2	Kotona tehtävän työn ja arjen merkitys pienen lapsen osallisuuden edistäjänä	33
6.3	Aikuisen rooli	34
6.4	Lapsen maailma ja lapselle ominaiset tavat toimia.....	35
7	POHDINTA	37
7.1	Tulosten pohdinta	37
7.2	Valittujen menetelmien pohdinta.....	38
7.3	Oman oppimisen arviointia.....	39
7.4	Näkökulmia jatkotutkimusaiheisiin	39
	LÄHTEET	41
Liite 1	Saatekirje haastatteluun osallistuville	
Liite 2	Suostumuslomake	
Liite 3	Haastattelurunko	

1 JOHDANTO

2000-luvun aikana vahvistuneen käsityksen mukaan lapsi nähdään toimijana; kyvykkäänä, osaavana ja taitavana yksilönä (esim. Karlsson 2001, 13; Jokela 2013, 5). Lapsen osallisuus onkin ollut monien tutkijoiden kiinnostuksen kohteena jo vuosien ajan. Lapsilähtöisen työskentelyn sekä lasten osallisuuden nouseminen ajankohtaisiksi aiheiksi on saanut aikaan uudenlaisten työskentelytapojen pohdintaa lastensuojelun kentällä muun muassa erilaisten projektien ja kehittämishankkeiden muodossa. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liitto on tutkinut vuosina 2004–2007 käynnissä olleen Lastensuojelun kehittämisohjelman osana lastensuojelupalveluita saaneiden lasten ja nuorten osallisuutta. Tutkimusraportissa korostuu näkemys siitä, että enää ei riitä lapsen näkeminen vain asiakkaina ja subjekteina, vaan heidät tulee kohdata asiantuntijoina omassa asiassaan sekä työn kehittämisessä. (Oranen 2008.)

Ihmisen kokemus osallisuudesta liittyy olennaisella tavalla hyvinvointiin, mikä tekee aiheesta erityisen tärkeän ja tutkimisen arvoisen. Osallisuuden avulla voidaan muun muassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan ehkäistä syrjäytymistä, vähentää eriarvoisuutta sekä edistää ihmisten terveyttä. Tästä syystä aihe on merkittävä sekä yhteiskunnallisella tasolla että yksilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsen osallisuus palveluissa ja niiden kehittämisessä on kirjattuna lakiin, jonka vuoksi osallisuuden toteutumisen jatkuva seuranta ja arviointi on tärkeää.

Opinnäytetyön aihe on tärkeä ja ajankohtainen, sillä erilaisista toimenpiteistä ja lainsäädännön velvoitteista huolimatta lapsen osallisuus ei välttämättä toteudu tasa-arvoisesti. Esimerkiksi Raija Hovi-Pulsa (2011, 67) toteaa, ettei lapsen osallisuus ja kuuleminen yhäkään ole yhteiskunnallisessa toiminnassa toivotulla tavalla konkretisoitunut ja sitä voidaan pitää suurena haasteena myös yksilö- ja perhetasoisessa toiminnassa. Jotta osallisuutta edistäviä muutoksia organisaatioiden toimintakulttuureissa saataisiin aikaiseksi, tarvitaan muuntautumiskykyistä erityisosaamista sekä uudenlaisia ammattikäytäntöjä, jotka muuttavat lapsen ja aikuisen aseman tasa-arvoisemmaksi (Karlsson 2001, 14). Lastensuojelun parissa työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat tietoa, osaamista ja työmenetelmiä lapsen maailman ymmärtämisen ja lasten kuulemisen tueksi, jotta lasten osallisuus saataisiin mahdollisimman luontevaksi osaksi lastensuojelutyön käytäntöjä.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisena alle kouluikäisten lasten osallisuus näyttäytyy tehostetun perhetyön asiakasperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kokemana. Tarkoituksena on tuoda esiin työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuuden toteutumisesta tehostetun perhetyön käytännöissä. Tavoitteena on nostaa perheiden pienet lapset keskustelun aiheiksi ja saada aikaan kehittämistyötä lasta osallistavien tapojen löytämiseksi tulevaisuudessa. Päätös alle kouluikäisten lasten osallisuuden tutkimisesta tässä tutkimuksessa perustui opinnäytetyön tekijöiden varhaiskasvatukseen suuntauneisiin opintoihin ja kiinnostukseen pienten lasten kanssa työskentelyyn.

Opinnäytetyön yhteistyötahona toimi Tampereen kaupungin tehostetun perhetyön yksikkö, josta opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu lapsen osallisuuden sekä lastensuojelun perhetyön keskeisistä teorioista. Tutkimuksen lähdemateriaalina käytetään laajasti erilaisia osallisuutta käsitteleviä tutkimuksia sekä kirjallisuutta hyödyntäen eri tieteenalojen näkökulmia.

Tämän opinnäytetyön toisessa luvussa käsitellään opinnäytetyön toimintaympäristöä, lastensuojelun perhetyötä sekä siihen läheisesti kiinnittyviä teemoja. Kolmas luku esittelee osallisuuden käsitettä lastensuojelun perhetyön viitekehyksessä tuoden esille osallisuuden teorioita lasten näkökulmasta käsin sekä opinnäytetyön kannalta oleellisia, samaan aihepiiriin sijoittuvia tutkimuksia. Neljännessä luvussa esitellään valittu tutkimustehtävä sekä tutkimuksen toteutusvaihe, josta edetään lukuihin viisi ja kuusi esittelemään saatuja tuloksia sekä johtopäätöksiä. Viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksen tuloksia, arvioidaan valittuja menetelmiä sekä tutkimuksen tekijöiden omaa ammatillista kasvua. Lopuksi esitetään tutkimuksen tekijöiden näkemyksiä lastensuojelun perhetyön kehittämistä lapsen osallisuutta enemmän huomioivaksi sekä tuodaan esille kiinnostavia jatkotutkimusaiheita.

2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ

Perhetyöksi voidaan kutsua laajasti tarkasteltuna kaikkea yhteiskunnallisten palveluntuottajien toteuttamaa perheiden parissa tehtävää työtä (Rönkkö & Rytönen 2010, 27). Vuonna 2015 voimaan tullut uusi sosiaalihoitolaki painottaa ennaltaehkäisevien toimenpiteiden ensisijaisuutta perheiden palveluiden toteuttamisessa. Lakimuutoksen ansiosta perhetyötä on mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta, mutta lastensuojelun asiakkaiden oikeus perhetyön palveluihin kuitenkin säilyy. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Tämä opinnäytetyö käsittelee osallisuutta nimenomaan lastensuojelutyön kontekstissa, jonka vuoksi perhetyön käsitettä käytettäessä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa nimenomaan lastensuojelun perhetyötä. Tässä luvussa jäsennetään lastensuojelun perhetyön käsitettä ja keskeisiä sisältöjä. Alussa selvennetään lastensuojelun avohuollon käsitettä lainsäädännön pohjalta sekä kerrotaan lastensuojelun perhetyön prosesseista ja käytännöistä. Luvussa esitellään lisäksi tehostetun perhetyön käsitettä sekä esitellään opinnäytetyön toimeksiantajan, Tampereen kaupungin, tehostetun perhetyön yksikön toimintaa. Lopuksi tuodaan esille lastensuojelun perhetyön erilaisia työskentelyorientaatioita sekä lastensuojelun perhetyön asiakkuuden erityispiirteitä.

2.1 Perhetyö osana lastensuojelun avohuollon prosessia

Lastensuojeluasian vireille tulo alkaa joko hakemuksesta tai sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän saadessa tiedon mahdollisesti lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Tieto tulee sosiaalityöntekijälle yleensä lastensuojeluilmoituksen kautta tai jonkin tahon ottaessa yhdessä asiakkaan kanssa yhteyttä sosiaalitoimeen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9.)

Lastensuojeluprosessi etenee vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tekemällä välittömällä arviolla siitä, onko lapsen kiireellinen sijoitus tarpeellinen. Sosiaalihoitolain 36 § velvoittaa tämän lisäksi tekemään palvelutarpeen arvioinnin, ellei sen tekeminen ole selkeästi tarpeeton. Palvelutarpeen arvioinnin avulla pyritään selvittämään lastensuojelun tarve. Niillä asiakkailta, joiden osalta todetaan lastensuojelun asiakkuuden alkaminen tarpeettomaksi, tehdään sosiaalihoitolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9.)

Palvelutarpeen arviointi tulee aloittaa viipymättä, eli viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta. Arvio tulee myös saattaa loppuun viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. Lastensuojelulain 27 § määrittää lastensuojeluasiakkuuden alkavaksi sosiaalityöntekijän todetessa arvioinnin perusteella lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuvan tai niiden vaarantavan lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsen itse vaarantavan oman terveytensä tai kehityksen käyttäytymisellään. Edellytyksenä on, että lapsi tarvitsee juuri lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukimuotoja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 10.)

Lastensuojelulaki velvoittaa ryhtymään avohuollollisiin tukitoimiin viipymättä, mikäli lastensuojelun tarve palvelutarpeen arvioinnissa on todettu. Avohuollon tukitoimet tulee järjestää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asiakassuunnitelmaan tekemän arvion mukaisesti. Asiakassuunnitelmaan kirjattujen palveluiden ja tukitoimien tulee aina perustua hallintopäätöksiin, jotka tekee kunkin asiakassuunnitelmaan kirjatun palvelun tai tukitoimenpiteen järjestämisestä vastaava viranhaltija. Avohuollon tukitoimenpiteet voidaan järjestää lapselle jo ennen palvelutarvearvioinnin valmistumista. (Araneva 2016, 255.)

Kun päätös perhetyön aloittamisesta avohuollon tukitoimena on tehty, työskentely käynnistyy laatimalla asiakkaan kanssa yhteistyössä asiakassuunnitelma, jossa määritellään muun muassa työn sisältö, tavoitteet ja kesto. Suunnitelmaa arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa säännöllisin väliajoin. Lisäksi sovitaan tavasta, jolla sosiaalityöntekijä seuraa työprosessin etenemistä. (Hurtig 2003, 27; Tirkkonen 2015.)

2.2 Lastensuojelun tehostettu perhetyö

Tehostetulla perhetyöllä tarkoitetaan lain esitöiden (HE 164/2014) mukaisesti perheelle kriisitilanteessa tarjottavaa intensiivistä tukea, jossa myös kontrolli on vahvasti mukana. Mikäli perheen problematiikka edellyttää, on tehostettu perhetyö järjestettävä monialaisena. Tehostettua perhetyötä lastensuojelun avohuollon tukimuotona järjestetään yleensä perheille, joiden tilanne on todettu niin kriittiseksi, että riski lapsen kehityksen tai terveyden vaarantumiseen on kohonnut. Tehostettua perhetyötä on mahdollista järjestää kuitenkin myös ennen kuin tilanne perheessä on kärjistynyt lapselle todellista vaaraa aiheuttavalle tasolle joko kasvuolosuhteista tai lapsen omasta käytöksestä johtuen. (Araneva 2016, 263.)

Lastensuojelun perhetyössä ovat läsnä sekä tuen että kontrollin elementit. Tämä tekee perhetyöstä haastavaa ja voimakkaita tunteita herättävää työtä (Saarnio 2004, 248). Tuki on lähtökohtaisesti vapaaehtoista, mutta perhe voidaan myös velvoittaa työskentelyyn, koska tukitoimilla pyritään monesti estämään lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. (Araneva 2016, 263.) Mitä enemmän perheessä on tarvetta sijaishuollolle, sitä harvinaisemmaksi muuttuu työn vapaaehtoisuus. Vapaaehtoisuus edistää parhaiten myönteisiä muutoksia ja kuntoutumista. Vastentahtoisuus taas aikaansaa usein luottamuspulaa asiakkaan ja työntekijän välille, eivätkä vanhemmat tällöin koe hyötyvänsä työskentelystä. (Saarnio 2004, 248.)

Lapsen suojelun orientaation voidaan nähdä luonnehtivan parhaiten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työn lähtökohtia, kun taas usein sosionomin työalueena olevaa perhetyötä kuvaa selvemmin perhekeskeinen, vanhemmuuden tukemiseen ja kumppanuuteen liittyvä orientaatio. Reijosen (2005, 10) mukaan perhetyön voidaan kuitenkin katsoa vastaavan kahdenlaisen tehtävään: lapsen edun turvaamiseen ja perheiden tukemiseen. Lastensuojelun perhetyössä olennaista on koko perheen arjen kohtaaminen ja sen tukeminen, rinnalla kulkeminen sekä pyrkimys vuorovaikutukseen koko perheen kanssa.

Reijonen (2005, 10) kokee, että lasten edun turvaaminen perhetyössä ei ole yksiselitteinen asia. Hän muistuttaa, että lapsen edun turvaaminen on asia, jota kaikkien lastensuojeluperheiden parissa työskentelevien tulisi työn perustehtävänä. Perhetyössä on tärkeää kohdata perheen lapset ja heidän kokemuksensa. Perhetyön vanhemmuustyötä on alettu myös tietoisemmin muokkaamaan lapsilähtöisempään suuntaan käsittelemällä vanhemmuuden kysymyksiä entistä enemmän suhteessa lapseen ja lapsen tarpeisiin. (Mylärniemi 2007, 23–24.)

Perhetyötä kuvataan usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmäksi. Työn keskiössä on kuitenkin aina lapsen edun turvaaminen. (Pahkala 2010, 27.) Perhetyön sisältö voi esimerkiksi olla vanhemmuuden tukemista psyykkisesti ja sosiaalisesti, kasvatusasioissa sekä hoitomenetelmissä ohjausta tai perheen vuorovaikutustaitojen tukemista. Usein perhetyön asiakkaat kaipaavat apua kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan tai vanhempien parisuhteen tukemisessa, jotta se olisi vanhemmuutta vahvistavaa. (Vilén, Seppänen & Tapio 2010, 25–26.)

Raija Hovi-Pulsa (2008, 75–76) kuvaa lastensuojelun perhetyön sijoittuvan työalana systeemin sekä asiakkaan elämismaailman rajapinnoille. Perhetyö voidaan nähdä osana systeemiä, eli yhteiskunnallista palvelujärjestelmää ja saavan oikeutuksensa yhteiskunnalta. Keskeisenä kontekstina työlle toimii perheiden arki, johon myös työ kohdistuu. Perhetyöntekijä toimii työssään sekä systeemin edustajana että perheen arjen ja elämismaailman ymmärtäjänä. Perhetyöntekijän on tultava osalliseksi perheen yksityistä elämänpiiriä, jotta ymmärrys mahdollistuisi. Perhetyöntekijä on myös osa julkista elämänpiiriä, ja yhtenä työntekijän tehtävänä voikin olla näiden kahden elämänpiirin saattaminen lähemmäs toisiaan esimerkiksi tukemalla asiakasta esimerkiksi virastoasioissa, vertaisryhmissä tai koulumaailmassa.

2.3 Tehostettu perhetyö Tampereen kaupungissa

Tiedon keräämiseksi Tampereen tehostetusta perhetyöstä sekä sen toiminnasta haastateltiin vs. tehostetun perhetyön päällikköä sähköpostitse marraskuussa 2016. Lisäksi tietoa kerättiin tehostetun perhetyön esitteestä sekä Tampereen kaupungin verkkosivuilta.

Tampereen kaupungin tehostettu perhetyö on yksi kaupungin avohuollon palveluista, joiden avulla lastensuojelua järjestetään. Muita avohuollon tukitoimia Tampereen kaupungilla ovat muun muassa lasten päivähoito, lastensuojelun sosiaalityö, tukihenkilö ja -perhetoiminta, lasta kuntouttavat hoito- ja terapiapalvelut, perhe- tai laitoshoitosijoitukset koko perheelle, lapsen harrastusten ja perheen taloudellinen tukeminen, vertaisryhmätoiminta sekä lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena. (Tampereen kaupunki 2016.)

Tampereen kaupungin tehostetussa perhetyössä on haastatteluhetkellä 7.11.2016 ollut 287 perhettä, joissa yhteensä lapsia 450. Tampereen tehostettu perhetyö on jaettu kolmeen alueeseen: Etelä, Länsi sekä Itä & Orivesi. Joka alueella työskentelee 20–21 työntekijää yhtä aluetta kohti. Lisäksi tehostetussa perhetyössä työskentelee kolme lähiesimiestä sekä koko yksikön

toiminnasta vastaava tehostetun perhetyön päällikkö. Jokaisella kolmella alueella työskentelee työntekijöitä ohjaajan, perhetyöntekijän ja sairaanhoitajan nimikkeillä. Heidän lisäksi Etelän alueella työskentelee pedagoginen ohjaaja sekä Lännän alueella lastenkotiapulainen. (Ketola 2016.) Työntekijöillä on osaamista monenlaisten menetelmien käytöstä, kuten erilaiset toiminnalliset menetelmät, perheinterventiot, perheterapia, muksuoppi, neuropsykiatrinen valmennus, käsikynkkä ja puheeksi ottaminen (Tampereen kaupunki n.d).

Asiakkaat ohjautuvat perhetyön piiriin vastaavan sosiaalityöntekijän tekemällä palvelupyynnöllä. Alueen, jossa perhe asuu, lähiesimies käy palvelupyynnön läpi ja käsittelee asian työryhmässään ja tämän jälkeen asiakkuuteen valitaan työpari. Tämän jälkeen järjestetään aloitusneuvottelu, jossa sovitaan laajat tavoitteet huolen vähentämiseksi. Tavoitteet tarkentuvat työskentelyn alkuvaiheessa ja tällöin tehdään myös tarkempi suunnitelma perhetyöstä. (Ketola 2016.) Työskentelyn sisältö tehdään perheen ja sosiaalityöntekijän kanssa laadittuun suunnitelmaan perustuen sekä työtavoissa käytetään menetelmiä ja osaamista tilanteen mukaan (Tampereen kaupunki n.d.). Suunnitelma tarkistetaan ja arvioidaan kahden tai kolmen kuukauden välein. Asiakkuudet Tampereen tehostetussa perhetyössä kestävät keskimäärin puolesta vuodesta vuoteen. (Ketola 2016.)

Arki Tampereen tehostetussa perhetyössä on vaiherikasta. Asiakasperheitä tavataan erilaisissa kokoonpanoissa perheen kotona, tehostetun perhetyön tiloissa tai jossain muualla. Tapaamisia on yhdestä kolmeen kertaan viikossa. Tapaamisilla työntekijöillä on käytössään erilaisia työtapoja ja menetelmiä, jotta perheeseen kohdistuva huoli vähenisi ja sen myötä perhe pärjäisikin ilman tehostetun perhetyön tukea. Työskentely perheen kanssa lopetetaan, kun tilanne on niin vakaa, että työskentelyn jatkamiselle ei nähdä tarvetta ja/tai kun asetettuja tavoitteita on saavutettu. (Ketola 2016.)

2.4 Erilaiset painotukset perhetyössä

Perhetyö on lähtökohtaisesti työtä, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisten elämään monilla erilaisilla tavoilla. Perhetyöstä on kuitenkin löydettävissä erilaisia painotuksia, jotka voidaan jäsentää erilaisten painopisteiden avulla. Painotukset voidaan jakaa Rantalaa (2002) mukailten esimerkiksi neljään erilaiseen painotukseen: asiantuntijakeskeinen, perheeseen liittoutunut, lapsilähtöinen tai perhekeskeinen malli. Todellisuudessa perhetyön painopisteiden erottaminen toisistaan näin selvästi ei kuitenkaan ole mahdollista. Tarkoituksena on ennen kaikkea kuvata perheen ja työntekijän välistä tilaa perhetyössä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 35.)

Asiantuntijakeskeistä painotusta kuvaa ajatus siitä, ettei perhe kykene ratkaisemaan ongelmiaan ilman ammattilaisen tukea. Tällöin työntekijä taustatiimeineen määrittelevät työn tavoitteet, huolen ja haitan määrän, jolloin perhe on toimenpiteiden kohteena. Perheeseen liittoutuneessa mallissa työntekijä asettaa työlle ammatilliset tavoitteet, niiden pohjalta delegoiden tehtäviä vanhemmille. Työskentelyn lähtökohtana on ajatus siitä, että perhe kykenee muutokseen ilman ammattilaista vain vähäisissä määrin. Perheiden

katsotaan olevan mukana toteuttamassa ammattilaisen määrittelemää ohjausta ja kuntoutusta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 36.)

Lapsilähtöinen painotus kohdistaa työskentelyn lapsesta aiheutuvan huolen kautta koko perheeseen. Lapsilähtöisen ajattelun taustalla on näkemys siitä, että perheet tarvitsevat ammattilaisen tukea tarpeidensa kohtaamiseen. Perhe otetaan mukaan suunnitteluun ja tavoitteiden asettamiseen. Lapsilähtöisen orientaation tavoitteita ovat vanhempien opastaminen julkisten palveluiden käyttöön sekä lapsensa palvelutarpeen arvioinnin ennakoimiseen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 36.)

Myllärniemi (2007, 23) toteaa perhekeskeisen painotuksen olleen aikaisempina vuosikymmeninä itsestään selviä periaatteita sosiaalityössä. Rantalan (2002) mukaan perhekeskeinen painotus alleviivaa työntekijän roolia neuvonantajana, jolloin hän luovuttaa asiantuntijuutensa perheen käyttöön. Tavoitteena on perheiden päätöksenteon ja keskinäisen vuorovaikutuksen tukeminen sekä luoda tilaa perheiden omaehtoiselle toiminnalle löytämään vahvuuksiaan ja toimintakykyään. Työskentelyä kuvaavat persoonalliset ja vuorovaikutteiset auttamissuhteet. (Rönkkö & Rytönen 2010, 36.) Perhekeskeinen työorientaatio on saanut kritiikkiä siitä, että lastensuojelun avoimuuden käytännöt painottavat vanhempien kanssa työskentelyä, jolloin on nähty lapsen hädän jääneen toissijaiseksi. (Myllärniemi 2007, 23.)

2.5 Lastensuojelun asiakkaat

Lastensuojelussa asiakkaaksi asetetaan aina lapsi. Anneli Pohjola (2010, 36) on kuitenkin pohtinut lastensuojelun asiakkuutta ja sitä, kuka asiakas todella on: lapsi, vanhemmat vai koko perhe verkostoineen? Pohjolan mukaan lapsen kohtaaminen tasa-arvoisena asiakkaana on haastava tehtävä, koska kulttuurisesti ajatellen lapsen voidaan nähdä olevan alisteisessa asemassa vanhempaansa nähden. Perhekokonaisuutta korostettaessa taas näkemys lapsesta yksilönä ja subjektina ohitetaan. Ajattelun takana vaikuttaa ajatus, jonka mukaan synnyinperhe on aina lähtökohtaisesti lapselle paras paikka elää. (Jokela 2013, 16–17.)

Forsbergin (1995, 58) mukaan lasten ongelmat sidotaan helposti liittyväksi perheen ja vanhempien problematiikkaan, jolloin ongelmat näyttävät epämääräisinä perheongelmina. Osittain tästä johtuen lastensuojelun tarvetta ja asiakkuuden kriteeristöä on ollut haastavaa määrittää yleispätevästi. (Myllärniemi 2007, 26.) Yhteiskunnassa käynnissä oleva muutostila sekä työelämän lisääntyneet vaatimukset koettelevat monien voimia. Tämä vaikuttaa perheiden lasten elämään esimerkiksi vanhempien väsymyksen sekä lasten käyttäytymiseen ja terveyteen liittyvinä asioina. (Törrönen 2012, 23.)

Perheen päätyessä lastensuojelun asiakkaaksi on taustalla tavanomaisia elämän kriisejä, mutta myös poikkeuksellisen vaativia tilanteita ja olosuhteita. Perheitä koettelevat esimerkiksi parisuhteissa, lapsuudessa tai vanhemmuudessa tapahtuneet muutokset. Hetkellinen uupumus tai yllättävät kriisitilanteet saattavat suistaa perheen raiteiltaan joksikin aikaa. On kuitenkin per-

heitä, joissa perhetilanteet kriisiytyvät toistuvasti, jolloin lastensuojelu saattaa kulkea perheen arjessa mukana koko lapsuuden ajan, jopa seuraavaan polveen. (Bardy 2013, 73.)

Lastensuojelun asiakkuus voi alkaa lapsen hoidosta vastaavan henkilön vaarantaessa lapsen kehitystä tai terveyttä joko aktiivisilla toimilla, kuten fyysisellä tai psyykkisellä väkivallalla, tai laiminlyömällä lapsen ikätason edellyttämää hoitoa, huolenpitoa tai kasvatusta. Lapsen hyvinvointi tai terveys saattavat vaarantua myös vanhemman mielenterveysongelmien, kognitiivisten haasteiden tai päihteidenkäytön vuoksi silloin, kun niiden katsotaan heikentävän vanhemman kykyä vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. (Araneva 2016, 162.) Lasten turvattomuus, laiminlyönti sekä pahoinpitely ovat sidoksissa monilla tavoin esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttöön, mielenterveydellisiin ongelmiin, rikoksiin tai parisuhteen väkivaltaisuuteen. (Bardy 2013, 73.)

Tarkasteltaessa lasten kasvuolosuhteita voidaan lähtökohtana pitää lapsenhuoltolain säännöstä (1 §) hyvän huollon vähimmäisvaatimuksista, joiden mukaan lapsen vanhempien ja muiden huoltajien tehtävänä on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lapsen kasvuolosuhteiden arviointa tulee kuitenkin aina arvioida kunkin lapsen yksilöllisiä tarpeita tapauskohtaisesti. Tavanomaisesta poikkeava kasvuolosuhde ei pelkästään ole syy ryhtyä lastensuojelullisiin toimenpiteisiin, ellei siitä voida osoittaa seuraavan negatiivisia vaikutuksia lapsen kehitykseen tai terveyteen. (Araneva 2016, 162.)

3 LASTEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ

Tämä luku käsittelee laajasti opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen keskiössä olevaa teemaa, lapsen osallisuutta ja lapsilähtöistä työskentelytapaa lastensuojelutyön kontekstissa. Luvun alussa kerrotaan lapsen aseman muutoksesta historian valossa. Seuraava alaluku esittelee lapsilähtöisen työskentelyn periaatteita lastensuojelutyössä. Seuraavaksi selvennetään osallisuuden määritelmiä ja tarkastellaan osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä sekä lainsäädännön asettamia velvoitteita osallisuuden toteutumiseksi. Osallisuutta käsitellään lisäksi lapsen kehityksen ja identiteetin rakentumisen näkökulmista. Lopuksi kerrotaan lapsen osallisuuden rakentumisesta perhetyön kontekstissa sekä tuodaan esille aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia.

3.1 Lapsikäsitteiden muutos

Lasten osallisuus on lastensuojelun historiassa melko tuore suuntaus. Ei tarvitse mennä kovinkaan pitkälle historiassa taaksepäin, kun pientä lasta pidettiin epämääräisen vajavaisena olentona ja lapsuutta elämänvaiheena vain aikuisuuteen valmistautumisena. (Tamminen 2004, 18; Hokkanen 2011, 8.) Lapsen osallisuuden myöhäisen nousun lastensuojelutyöskentelyn keskiöön tekee mielenkiintoiseksi se, että lasten osallisuudella on pitkät, 1960-luvulle ulottuvat perinteet esimerkiksi yhteiskunta- ja ympäristösuunnittelussa. (Oranen 2008, 12.)

Lastensuojelussa lapsinäkökulma ja lapsen yksilölliset oikeudet ovat nousseet keskeisiksi periaatteiksi ja kiinnostuksen kohteeksi sekä ammattikäytännöissä että tutkimuksessa vasta 2000-luvun aikana. Lapsikäsitys on muuttunut viime vuosien ja vuosikymmenien aikana siten, että voidaan puhua uudesta lapsuusparadigmasta. Lapsi on nostettu uudella tavalla toimijaksi eli subjektiksi sekä lapsuus elämänvaiheena itseisarvoksi. Samaan aikaan työn tavoitteiksi ovat kirkastuneet entistä selkeämmin lapsen suojeleminen ja osallisuus. (Myllärniemi 2007, 23; Jokela 2013, 8, 10–11.)

Martin Woodhead (2010) kirjoittaa teoksessaan *Handbook of Children and Young People's Participation* siitä, kuinka lapsen osallisuuden käsite ja muutos lapsiin suhtautumisessa vuoden 1989 ilmestyneen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen jälkeen ovat yhteydessä toisiinsa. Lasta ei enää nähdäkään vain passiivisena, huolenpidon, hoivan ja suojelun kohteena, jonka elämästä päättävät lait, instituutiot, kasvatuksen ammattihenkilöt sekä vanhemmat. Lapsi onkin aktiivisesti omaa elämäänsä, oppimistaan ja tulevaisuuttaan muokkaava yksilö, eikä aikuisen toiminnan ja kontrollin kohde. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 5; Jokela 2013, 10.)

Jokelan (2013, 10) näkemyksen mukaan juuri käsitys lapsen toimijuudesta on aiheuttanut suuren muutoksen lapsikäsitetyksessä. Lapsikäsitetyksen muuttumisen seurauksena lapsen toimijuudesta on tullut keskeinen käsite lapsuudentutkimuksen kentällä. Lehtinen (2001, 8) jäsentää lapsen toimijuutta kuvaten sen merkitsevän niitä voimavaroja, jotka ovat lapsen käytettävissä eri tilanteissa sekä sitä, millä tavoin lapsi käyttää näitä resursseja. (Hokkanen 2011, 8.) Muuttuneessa ajattelussa lapsen toimijuudesta on kyse eräänlaisesta vallan jakamisesta, joka tulee voimakkaasti näkyväksi lastensuojelutyössä, jossa valtaa yhtäältä korostetaan, mutta toisaalta myös piilotetaan. Uudistunut käsitys lapsen asemasta vallan keskiössä on haastanut sekä vanhempia että lastensuojelun ammattilaisia. (Jokela 2013, 10–11.)

Keskusteluista voidaan tunnistaa useita erilaisia lapsuusdiskursseja, jotka ovat lasten pahuutta, viattomuutta ja oikeuksia korostavat diskurssit. Tällä hetkellä lapsipuheessa esiintyvät vahvasti lapsen viattomuuden ja oikeuksien diskurssit, vaikka kaikki kolme näyttäytyvätkin yhteiskunnallisessa toiminnassa ja vielä vahvemmin ne kaikki elävät lastensuojelun todellisuudessa. (Jokela 2013, 9.)

3.2 Lapsilähtöisen työskentelyn periaatteet lastensuojelussa

Ennen lapsilähtöisen työtavan esille nostamista lastensuojelussa on pitkään ollut vallalla perhekeskeinen työote, joka näkee lapsen suojelun kohteena. Perhekeskeisen työskentelytavan vaarana kuitenkin on lapsen jääminen työskentelyssä sivusta seuraajan rooliin hänen elämäänsä koskevissa asioissa. Perinteisesti suoraan lapselle suunnattua tukea lastensuojelussa on ollut vähän tai ei ollenkaan. Tarve kehittää lasten kanssa työskentelyyn uusia menetelmiä ja työvälineitä lastensuojelutyöhön onkin suuri. (Välivaara 2004, 10, 20.)

Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että työskentelyn lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja lapsi tulee huomioiduksi työskentelyssä moniulotteisesti.

Lapsilähtöisen työskentelyn avulla hänet tehdään näkyväksi aikuisten verkostoissa. Lapsilähtöisyydellä ei tarkoiteta vain lapsimyönteisyyttä, vaan siihen sisältyy aina konkreettisten valintojen tekemistä niin prosessitasolla kuin ihmisen kohtaamisessakin. Lasta tulee kuulla häneen liittyvissä tärkeissä asioissa. Lapsilähtöisyyden toteutumisessa tärkeää on pohtia tilanteen vaikutuksia lapsen kehitykselle sekä lapsen ja muiden ihmisten välisiin suhteisiin ja sisäisiin mielikuviin ihmisistä. Työntekijän on hyvä pyrkiä ymmärtämään tilanne lapsen näkökulmasta ja eläytyä hänen asemaansa ja tunteisiinsa. (Oranen 2008, 15; Järvinen ym. 2012, 26.)

Lapsen maailman tavoittaminen ja lapsiperspektiivin löytäminen edellyttää huomaamaan ja käyttämään lapsille ominaisia toimintatapoja. Tällöin lapsen kyvyt ja taidot nousevat esiin uudella tavalla. Tämä onnistuu, kun kehitetään juuri lasten maailman analysoimiseksi soveltuvia menetelmiä, eikä keskitytä vain aikuisia koskevien käsitteistöjen käyttöön. Aikuisnäkökulmaa käyttäessä vaarana on, että aikuisen näkökulma ohjaa huomioita ja päätelmiä tiettyyn, yksipuoliseen tai jopa väärään suuntaan. (Karlsson 2001, 35, 37.)

Välivaara (2008, 79–82) nostaa Ervastia ja Tuulensaloa (2006) sekä Möllerä (2005) mukailleen lapsilähtöisyyden keskiöön lapsen näkemisen työskentelyn lähtökohtana. Tällöin tapaamisia ohjaavat lapsen halukkuus työskentelyyn osallistumiseen sekä aiheet, joita hän on halukas käsittelemään. Työskentelyssä olennaista on lapsen yksilöllisen kehityksen ja ominaisuuksien huomioiminen sekä toiminnan vapaaehtoisuus lapselle. Lapsella on oikeus olla osallistumatta toimintaan, mutta hänen tulee saada tieto siitä, miten lastensuojelu toimii ja millä tavoin sen toimenpiteet auttavat lasta.

Välivaaran (2008, 79) mukaan lapsilähtöinen työskentely edellyttää työntekijän kykyä reflektoida ja kehittää omaa työtään sekä olla kosketuksissa omiin tunteisiinsa. Sillä, mitä aikuinen odottaa lapselta kuulevansa tai ei haluaisi kuulla on merkityksellistä sen suhteen, mitä lapsi haluaa tai voi kertoa. Lapsen tulee myös tietää miksi hänen kanssaan työskennellään ja hänellä on oikeus mielekkääseen ja itselleen merkitykselliseen työskentelyyn, mikä mainitaan kolmannessa periaatteessa.

Lapsen tulee saada tietää miksi hänen kanssaan työskennellään ja hänellä on oikeus itselleen mielekkääseen ja merkitykselliseen työskentelyyn. Lapsilähtöinen työskentely vaatii etukäteen tehtyä suunnittelua ja struktuuria, joka kuitenkin joustaa tilanteen mukaan. Lapsella tulee olla mahdollisuus asettaa työskentelylle myös omia tavoitteitaan. (Välivaara 2008, 80.)

Lapsilähtöiseen ajatteluun sisältyy näkemys siitä, että lapsi on osa perhettä, jolloin työskentely perheen kanssa on osa lapsen kanssa työskentelyä. Aikuinen mahdollistaa lapsilähtöisen työskentelyn olemalla hyväksyvä, myönteinen, spontaani ja utelias lasta ja hänen kertomaansa kohtaan. Työntekijään rooli on tukea lasta auttaen häntä löytämään omia voimavarojansa itsestään ja ympäriltään. (Välivaara 2008, 81.)

3.3 Osallisuuden määrittelyä

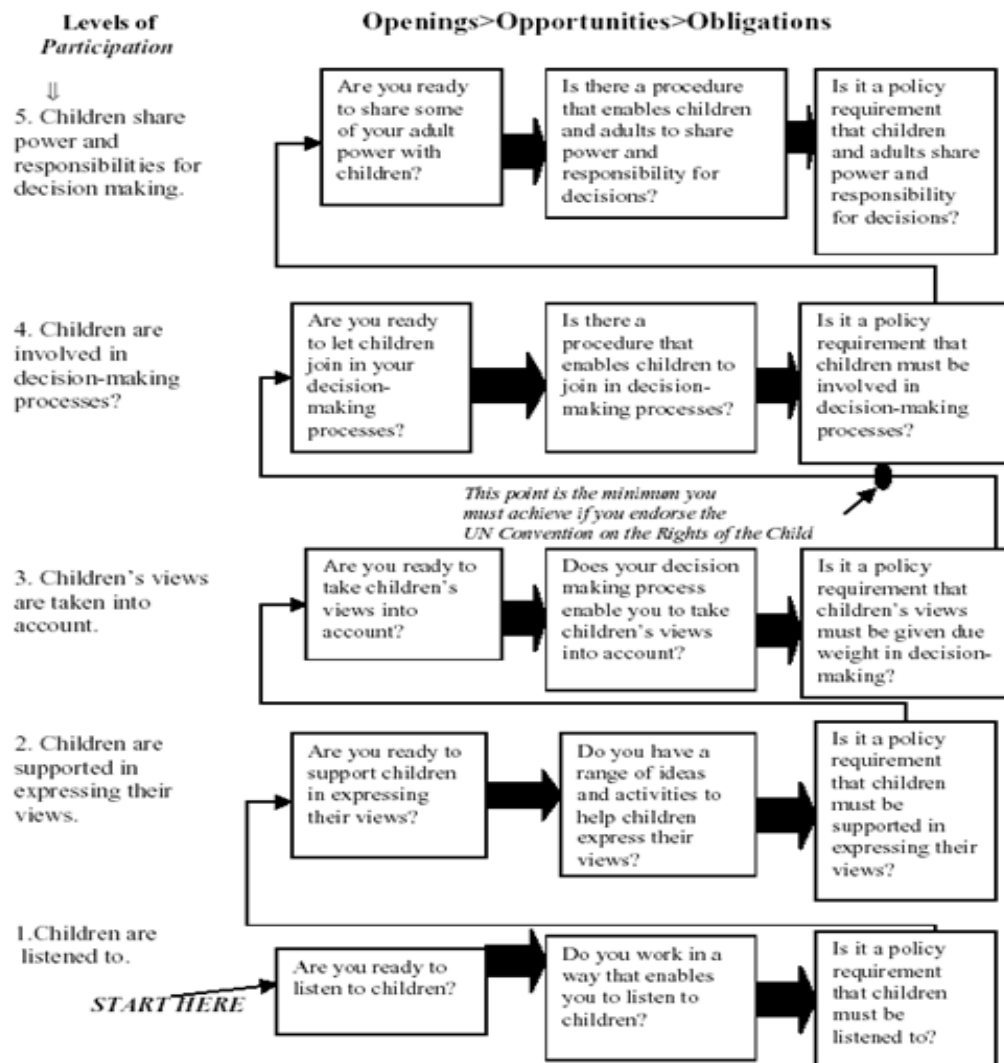
Laajasti ajateltuna osallisuudella tarkoitetaan yhteisöön liittymistä, kuulumista sekä vaikuttamista siihen. Osallisuuden rakentuminen vaatii vastavuoroisuutta, yhteisöltä jäsenten huomioon ottamista ja jäseneltä aktiivista osallistumista. (Oranen 2008, 9.) Vaikka osallistuminen voi edistää osallisuutta, tulee kuitenkin muistaa, että osallistuminen ei aina automaattisesti tuota osallisuutta. Tämä näkökulma korostuu sosiaalipedagogisessa näkemyksessä osallisuudesta. Osallisuuden ei nähdä olevan vain joko yksilön tai yhteisön ominaisuus, vaan niiden keskinäisessä suhteessa kehittyvä. Osallisuudelle luodaan siis edellytyksiä tukemalla muutoksia ja kasvua sekä yksilössä että yhteisössä ja tätä kautta tukea myös yksilön ja yhteisön suhteen kehittymistä. (Nivala & Ryyänen 2013, 30–31.)

Osallisuutta on jokaisen ihmisen, myös lapsen, oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista, kuten suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä sekä näiden perusteluista. Osallisuutta edistää mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä ja saada ilmaisuun tarvittaessa tukea. Olennaista osallisuudessa on vastavuoroisuus. Ihminen ei voi päästä vaikuttamaan, jos hän ei voi osallistua asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 51.)

Osallisuuden kuvaamisessa on monesti käytetty erilaisia porrastai- tai tikapuumalleja, joissa pelkistäen alimmalla portaalla yksilöllä on vähän tai ei ollenkaan vaikutusmahdollisuuksia ja mitä ylemmäs kiivetään, sitä enemmän valtaa on. Myös yksilön osallisuuden katsotaan lisääntyvän samassa suhteessa, jolloin alimmilla portailla osallisuutta on vähän ja korkeimmilla paljon. Lasten osallisuutta tarkastellaan suhteessa aikuisiin ja heidän vallankäyttöön. Mitä enemmän lapsi voi vaikuttaa päätöksiin, sitä enemmän he ovat osallisia päätöksiä koskevassa toiminnassa. (Oranen 2008, 9.)

Lastensuojelun käsikirja (2016) määrittelee lapsen osallisuutta erilaisista asioista rakentuvan osallisuuden näkemyksen avulla. Nämä elementit ovat mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä osallistumisesta, mahdollisuus saada tietoa, prosessiin vaikuttaminen, mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen, tuki omien mielipiteiden ilmaisuun sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Lasten, ja erityisesti pienten lasten kanssa työskennellessä tulee monesti eteen tilanteita, joihin osallistuminen on lapselle haastavaa tai mahdotonta, jolloin tulee pohtia muita tapoja turvata lapsen osallisuus.

Shier (2001) on jäsentänyt osallisuutta luomalla perinteiseen porrasmalliin ulottuvuuden, joka tarkastelee lapsen osallisuutta aikuisten valmiuksien, mahdollisuuksien ja velvoitteiden kautta (kuvio 1). Malliin on kuvattu viisi porrasta, jotka etenevät kuten useimmat osallisuutta jäsentävät portaat, alimman portaan kuvaten vähäistä osallisuutta ja ylimmän suurta. Ensimmäisellä portaalla on lasten kuunteleminen. Toiselle portaalle mentäessä lasta tuetaan mielipiteen ilmaisemisessa. Kolmas porrastai-kuvaava lasten näkemyksien huomioimista ja neljäs lasten ottamista mukaan päätösten tekemiseen. Korkeimmalla, eli viidennellä portaalla valta ja vastuu jaetaan lapsen kanssa. (Oranen 2008, 10.)

Kuvio 1. Harry Shierin (2001) osallisuuden tasot ja vaiheet

3.4 Lapsen oikeus osallisuuteen

Lapsen oikeus osallisuuteen itseään koskevissa asioissa on vahvasti turvattu lailla. Lastensuojelulaki painottaa lapsen asianosaisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa sekä lapsen todellisen osallistumisen varmistamista. Lastensuojelulain 8 § asiantuntijuutta korostamalla, että palveluita järjestettäessä ja kehitettäessä lapsen tarpeet ja toiveet tulee huomioida. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

lästään riippumatta lapsi on aina asianosainen omassa lastensuojeluasiassaan ja hänet tulee ottaa mukaan työskentelyyn alusta alkaen aktiiviseksi toimijaksi. Kaikkien lastensuojelun toimenpiteiden lähtökohtana tulee olla yksittäisen lapsen edun turvaaminen. Lastensuojelussa on tärkeää antaa lapsen mielipiteille ja kokemuksille aikuisten kertomaa suurempi painoarvo, koska lapsi on monin tavoin heikommassa asemassa ja oikeutettu erityiseen suojeluun. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lapsi henkilökohtaisesti, hänen kertomustaan kuunnellen ja sen vakavasti ottaen, vaikka se eroaisikin perheen aikuisen käsitystä tilanteesta. (Araneva 2016, 185–186.)

Nyland (2009, 38) nimeää oikeuden ottaa osaa, osallistua ja olla osallinen omassa elämässään asioiksi, joita korostetaan Ihmisoikeuksien yleissopimuksessa, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa sekä Suomen perustuslaissa. Suomen perustuslain 6 § ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 12 toteavat, että lasten tulee voida vaikuttaa itseään koskeviin asioihin oman kehitystasonsa mukaisesti. Lapsen tulisikin kasvaa tuntemaan oikeutensa ja opetella niiden käyttöä jo pienestä saakka. Lapsen ymmärtäessä mitä tarkoittaa valinta, oma mielipide, vuorovaikutus tai oma lähiympäristö, lapsella on valmiuksia toimia niiden avulla tiedostaen omat oikeutensa kunniottaen myös toisten oikeuksia. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 5.)

Ahti Saarenpään (2010) määritelmän mukaan itsemäärämisoikeus luo perustan lastensuojelun asiakkuudelle. Lapsen asiakkuuden erityispiirteitä voidaan kuitenkin nähdä alaikäisyydestä johtuva rajallinen itsemäärämisoikeus. Itsemäärämisoikeuden sisältö on kuitenkin vertailukelpoinen Lapsen oikeuksien sopimuksessa kolmen pääteeman kanssa, joihin lapsilla on oikeus, ja joita aikuinen on velvollinen suojelemaan. Nämä teemat ovat protection, participation ja provision. Alaikäisyys ja rajallinen oikeustoimikelpoisuus tuottavat asiakkuuteen oikeutuksen ja tarpeen erityiseen suojeluun (protection). Lapsi on lisäksi oikeutettu suurimalla mahdollisella tavalla osallistumiseen (participation) ja osallisuuteen tietoon, valtaan ja yhteiseen sekä yhteiskunnalliseen varallisuuteen, vaikuttamiseen ja päätöksentekoon (provision). (Jokela 2013, 17; Venninen ym. 2010, 5.)

Lasten oikeuksia suomalaisessa lastensuojelussa on pyritty edistämään perustamalla Suomeen vuosia jatkuneen keskustelun jälkeen lapsiasiavaltuutetun toimi vuonna 2005. Lisäksi viranomaisten toimintaa ja työkäytäntöjä on alettu entistä enemmän tarkastelemaan Lasten oikeuksien sopimuksen tavoitteiden pohjalta. Lasten oikeudet ovatkin kehittämistyössä lähtökohdina entistä useammin. (Oranen 2008, 15.)

3.5 Osallisuus lapsen identiteetin rakentajana ja kehityksen turvaajana

Tamminen (2004) on todennut toisen ihmisen ymmärtämisen ja itse ymmärretyksi tulemisen olevan ihmisen yksi perustarpeista. Tämän vuoksi kokemusten jakaminen ja ymmärretyksi tuleminen ovat lapsen psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta tärkeitä seikkoja. Lapsi tuottaa tietoa itseltään ja elämästään sadoilla eri tavoilla, jotka eivät välttämättä avaudu aikuiselle, ellei hänellä ole tarvittavaa herkkyyttä havainnoida lasta sekä peilata hänen kokemusmaailmaansa. Tällöin turvautuminen pelkkään puhuttuun kieleen ei riitä, vaan tarvitaan lapsilähtöistä työtapaa ja kykyä virittäytyä lapsen tasolle ja herkistyä jakamaan, näkemään ja kuulemaan. (Välivaara 2004, 12.)

Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta olennaista on mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkityksellisissä yhteisöissä. Bardyn, Salmen ja Heinon (2001, 125) mukaan osallistumalla esimerkiksi perheen, suvun tai asuinalueen yhteisöjen elämään ja toimintaan rakentaa lapsi samalla ymmärrystään siitä, kuka minä olen, mihin kuulun ja

miten elän. Osallisuudessa on siis kyse kasvun ja kehityksen yhdestä perusedellytyksestä, jonka kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä. (Oranen 2008, 7.)

Osallisuuden kokemuksella vahvistetaan lapsen kokemusta kuulluksi tulemisesta, kun omat mielipiteet ja ajatukset nähdään arvokkaina. Kun lapsi on itse ollut mukana vaikuttamassa itseään koskeviin suunnitelmiin ja päätöksiin, voi hän kokea ne omikseen, joka taas tuottaa voimaantumisen tunnetta. Erilaisten osallisuuden kanavien avulla voidaan lisäksi mahdollistaa oppimista ja tarjota mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen toimintaan. Lähes jokaisella osallisuuden muodolla voidaan myös edistää sosiaalisten taitojen ja itseilmaisun valmiuksia. (Oranen 2008, 16.)

Sosiaalisen kehityksen ja sosiaalisten taitojen pohja muodostuu lapsen varhaisista kokemuksista. Ensimmäisten ikävuosien aikana luodaan perustaa minäkäsitykselle ja sille, kuinka ollaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Ihmisen identiteetti rakentuu sosiaalisesti jo varhaislapsuudesta lähtien. Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä itsestään, jota hän rakentaa suhteessa muihin ihmisiin. Identiteetti ei ole pysyvä ominaisuus, vaan se kehittyy ja muuntautuu ajan, paikan tai tilanteen mukaan. Elämänsä aikana ihminen laajentaa omia kokemushorisonttejaan kulttuurinsa erilaisissa toimintakentissä, joissa yksilö on tunteva, kokeva, ajatteleva ja toimiva olento. (Keltikangas-Järvinen 2012, 7–8; Rönkkö & Rytönen 2010, 60, 62.) Hovi-Pulsa (2011, 104) nimeää itsetuntemuksen ja vahvan sosiaalisen identiteetin yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden perustekijöiksi. Niiden on huomattu kehittyvän myös yhteisöihin kuulumisen ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisen kautta.

Lapsen kehitystä parhaiten tukee koko ammatillisen tiimin suunnitelmallinen toiminta lapsen hyväksi. Lapsen kanssa työskentelevät henkilöt ovat tärkeässä asemassa lapsen elämässä. Yksittäisillä teoilla saattaa olla lapsen hyvinvointiin ja myöhempään elämään suuriakin vaikutuksia, mikä voi ras-kaassa arjessa unohtua. (Välivaara 2004, 13.)

3.6 Lapsen osallisuuden rakentuminen lastensuojelussa ja perhetyössä

Lastensuojelujärjestelmä on luotu turvaamaan lasten oikeuksien toteutumista ja sen perustarkoitus on turvata jokaisen lapsen turvallisuus ja täyttää heidän kehityksensä edellytyksenä olevat perustarpeet. Järjestelmän huolehtiessa lapsen oikeuksista se jo itsessään edistää lasten osallisuuden perusedellytyksiä. Lastensuojelu edistää lapsen osallisuutta yhteisötasolla pyrkimällä turvaamaan hänelle turvaa ja tarpeiden täyttymisen joko tarjoamalla sitä sijaisyhteisön avulla tai tukemalla lapsen vanhempia avoimuuden palveluilla, jotta vanhemmat voisivat turvata nämä osallisuuden edellytykset perheessään. Lastensuojelun on mahdollista edistää lapsen osallisuutta myös muissa merkityksellisissä yhteisöissä, kuten tukemalla koulunkäyntiä tai harrastuksia ja siten liittymistä kaveriyhteisöihin. (Nivala 2010, 23–25.)

Lasten osallisuus vaatii toteutuakseen työntekijöiden valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnellen ja heidän mielipiteensä huomioon ot-

taen. Mahdollisuudet tähän ovat sidoksissa organisaatiokulttuuriin; yksittäisen työntekijän voi olla haastavaa hyödyntää valmiuksiaan lasten osallisuuden vahvistamiseksi, mikäli organisaatio ei tätä mahdollista. Tärkeitä huomioitavia seikkoja ovat lisäksi lasten kanssa työskentelyyn soveltuvat tilat, lupa käyttää työskentelyaikaa lasten tapaamiseen tai kirjataanko lasten kanssa tehtävä työ tietojärjestelmiin. Lainsäädäntö ja muut ohjeistukset määrittelevät kuitenkin tarkkaan kunkin viranomaisen toimintaa lapsen osallisuuden tukemiseksi. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lasten osallisuutta perhetyössä voidaan tukea selvittämällä lasten mielipide, iästä riippumatta. Selvitys tulee tehdä perheen jokaiselle lapselle, heidän yksilöllinen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lapsille kerrotaan myös, minkä vuoksi heidän mielipiteestään ollaan kiinnostuneita. Lapsille tarjotaan riittävästi apua ja tukea omien ajatustensa ja kokemustensa ilmaisemiseen. Lapsen oikeuksiin kuuluu lisäksi saada hakea apua, vaatia palveluja sekä vastustaa häntä koskevia päätöksiä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 52.)

Hotari (2007, 9) muistuttaa, että aivan pienilläkin lapsilla on oikeus osallisuuteen (Hotari, Oranen ja Pösö 2013, 151). Tiina Muukkonen (2006) kokee kuitenkin pienen lapsen ikätasoisien kohtaamisen joskus haasteena lastensuojelutyössä osallisuuden toteutumisen kannalta. Vauvaperheessä tärkeää on, että vauva on läsnä vanhempien kanssa työskennellessä, jolloin vauvan ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen näkee ja työntekijä voi itsekin olla vuorovaikutuksessa vauvaan. Leikki-ikäisen osallisuuden kannalta olennaisia asioita ovat mahdollisuus leikkiin ja muuhun tekemiseen. (Liukkonen 2010, 116.)

Kääriäisen (2006, 45–46) mukaan lapsen äänen tulee kuulua lastensuojelun dokumentoinnissa. Lapsen toiveita, käsityksiä, ajatuksia, ideoita ja merkityksiä on tärkeää kirjata ylös juuri siten, kuin työntekijä on ne kuullut tai havainnoinut. Lapsen puheita voidaan kirjata esimerkiksi suoraan lainauksin tai kerronnan muodossa. Erityisesti suorat lainaukset vahvistavat tekstiä sekä lapsen osallisuutta. Valitettavan usein lapsi kuitenkin jää näkymättömäksi dokumenteissa, työntekijöiden omien tulkintojen ja kirjausten varjoon. (Karvonen 2010, 43.)

Ensimmäinen askel asiakkaan osallisuuteen on dokumentoinnista tiedottaminen ja kertominen konkreettisesti mitä asiakirjoja laaditaan, mitä niihin kirjataan, mitkä ovat asiakkaan oikeudet hänestä laadittuihin asiakirjoihin ja kuinka hänelle on mahdollista toteuttaa oikeuksiaan. Asiakkaan osallisuutta dokumentoinnissa voidaan lisätä kertomalla etukäteen asioista, joista aikoo kirjoittaa sekä kysymällä asiakkaan mielipidettä kirjattavista asioista. Tätäkin paremmin osallisuutta tukee asiakkaan ja työntekijän asiakirjojen kirjoittaminen yhdessä. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011, 42.)

Asiakkaan osallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että dokumentoidaan vain asiakkaan näkemyksen mukaisia asioita, tai että dokumenteista jätetään pois asiat, joita asiakas ei halua kirjattavan. Asiakastyössä haasteita tuovat tuloksetkin siitä, mistä tilanteissa oikeasti on kyse tai mikä tilanteessa on olen-

naista. Työntekijän näkemyksen poiketessa asiakkaan näkemyksestä on tärkeää, että työntekijä perustelee omat näkemyksensä. (Laaksonen ym. 2011, 42.)

3.7 Aiempia tutkimuksia lasten osallisuudesta

Lapsen osallisuus ja muuttunut lapsikäsitys ovat kiinnostaneet useita tutkijoita viimeisten vuosikymmenien aikana. Muun muassa Alanen (2009), Bardy (2009) ja Oranen (2001; 2006) ovat tutkineet aiheita. Johanna Hurtig (2003) on tutkimuksellaan tuonut uusia näkökulmia lapsen asemaan ja lapselle annettuun tilaan lastensuojelun perhetyössä. Hurtigin väitöskirjassa ”Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä” tutkimustehtävänä oli selvittää miten ja millaisena lasten paikka lastensuojelun perhetyön tilanteissa rakentuu, mitä rakentuva paikka tuo lapselle sekä miten lasten paikan rakentumisen tapoja on mahdollista selittää ja ymmärtää.

Tutkimustuloksia analysoidessaan Hurtig toteaa huomanneensa, että sekä perhetyön käynnistymis- että lopettamisvaiheessa lapset olivat jääneet taustalle, aikuisten ja ammattilaisten välisen työskentelysuhteen varjoon. Työskentelyn arviointivaiheessa arviointikriteerit kiinnittyivät enimmäkseen perheen aikuisten kokemaan hyötyyn sekä palveluiden jatkumisen turvaamiseen. Hurtig kokikin lastensuojelun tehtävän ensisijaisesti lasten auttajana hämärtyneen. Yhtenä syynä tälle tehtävän hämärtymiselle Hurtig näki lisäksi lastensuojelun organisoimisen pirstoutumisen ostopalveluiksi sekä lastensuojelun palveluluonteen korostumisen. (Hurtig 2003, 194.)

Hurtigin (2003, 194–195) mukaan työntekijällä on velvollisuus turvata ja varmistaa lasten monitasoinen läsnäolo perhetyön prosessin eri vaiheissa. Lasten tulee olla fyysisesti paikalla, mutta heille tulee antaa mahdollisuus myös faktiseen läsnäoloon tärkeänä osana tiedonkeruussa perheen tilanteesta. Lapsilta kerätyn tiedon on sisällettävä lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia. Lapsen kommunikatiivinen läsnäolo vaatii toteutuakseen taitoa lasten yksilölliseen huomioimiseen, kohtaamiseen ja kuulemiseen. Tärkeää on myös arvioida valitun lähestymistavan vaikutuksia lasten arkeen ja muuttaa sitä, mikäli lapset eivät hyödy työskentelystä.

Lapsen osallisuutta tutkivia opinnäytetöitä on valmistunut runsaasti viime vuosien aikana. Useimmissa opinnäytetöissä toimintaympäristönä toimii kuitenkin päiväkotit. Myös varhaiskasvatus- tai kasvatustieteen pro graduja lasten osallisuudesta on tehty jonkin verran.

Pienten lasten osallisuutta ovat tutkineet muun muassa Korppi ja Latvala (2010) varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielmassaan Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Tutkimuksen tavoitteena oli testata tutkijoiden kehittämän osallistavan vuorovaikutuksen mallin toimivuutta käytännössä sekä tutkia sen mahdollisuuksia lasten osallisuuden edistäjänä. Tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä oli, että työskentelymallin muokkaaminen toiminnalliseksi voidaan saavuttaa entistä lapsilähtöisempää toimintaa. Lisäksi tutkimus osoitti, että aikuisen toiminnalla on suuri merkitys osallisuuden tukemisessa.

Joitakin opinnäytetöitä lapsen osallisuudesta lastensuojelun perhetyön kontekstissa on löydettävissä. Esimerkiksi Mäkinen ja Pasanen (2010) ovat opinnäytetyössään selvittäneet perheiden ja työntekijöiden kokemusten pohjalta lapsen osallisuuden toteutumista lastensuojelun avohuollon Alvariperhetyössä. Granqvist, Kallioinen ja Rantanen (2015) ovat tutkineet opinnäytetyössään alle kouluikäisen lapsen osallisuutta palvelutarpeen arvioinnissa. Tässäkin tutkimuksessa näkökulma hieman on erilainen, mutta kohderyhmänä sama, alle kouluikäiset lapset.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä luku esittelee opinnäytetyön tutkimustehtävää, tutkimuksen tavoitteita sekä tutkimuskysymykset. Luvussa kerrotaan myös opinnäytetyöprosessin etenemisestä prosessin aloitusvaiheesta aineistonkeruu- ja analysointivaiheisiin. Luvussa lisäksi perustellaan käytettyä tutkimusmetodologiaa sekä perustellaan valittujen menetelmien käyttöä. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta.

4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimustehtävänä on haastattelun avulla selvittää tehostetun perhetyön työntekijöiden näkemyksiä alle kouluikäisten lasten osallisuudesta lastensuojelun perhetyön kontekstissa sekä saada selville työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuuden toteutumisesta ja sen muodoista tehostetun perhetyön käytännöissä.

Aiheena osallisuus on laaja ja moniulotteinen, jonka vuoksi aihe on rajattu lastensuojelun kontekstiin sekä työntekijöiden ajatuksiin osallisuudesta. Tutkimuksessa on kuitenkin käytetty jonkin verran lähdemateriaalia eri tieteenalojen kirjallisuudesta, jotta aiheen käsittely monista eri näkökulmista mahdollistuu.

Koska tarkoituksena on tarkastella teemoja vain työntekijöiden kokemuksen pohjalta, on lapsinäkökulmaa tietoisesti rajattu pois tämä tutkimuksen aineisto-osuudesta. Lasten ääni ei tulisi aidosti kuulluksi aikuisten haastattelun avulla, jonka vuoksi tutkimustuloksia ei voitaisi pitää luotettavina. Tutkimuksessa keskitytään tehostetun perhetyön ammattilaisten henkilökohtaiseen kokemukseen osallisuudesta sekä sen toteutumisesta. Tarkasteltavana on myös heidän valmiuksistaan erilaisten lapsen osallisuutta tukevien keinojen ja työtapojen käyttämisestä työssään.

Tutkimuskysymykset muotoutuivat seuraaviksi:

1. Millaisena alle kouluikäisten lasten osallisuus näyttäytyy tehostetun perhetyön työntekijöiden kokemana?
2. Miten pienten osallisuus toteutuu lastensuojelun perhetyössä?

Ensimmäisen kysymyksen avulla pyritään tarkastelemaan perhetyön työntekijöiden kokemusta lapsen osallisuudesta. Toisen kysymyksen avulla pyritään saavuttamaan ymmärrys niistä osallisuuden muodoista, joiden avulla pienen lapsen osallisuus lastensuojelun perhetyössä toteutuu.

4.2 Tutkimusprosessin eteneminen

Ensimmäinen ajatus opinnäytetyön tekemisestä perhetyön viitekehyksessä sai alkunsa alkuvuodesta 2016, jo kauan ennen lopullisen aiheen muotoutumista. Tällöin aloitimme ideoinnin aiheesta ja olimme yhteydessä eri tahoihin yhteistyötahon löytämiseksi. Silloiset suunnitelmamme kuitenkin jäivät toteutumatta monista eri seikoista johtuen, ja edessä oli uuden aiheen sekä yhteistyötahon löytäminen.

Yhteistyö Tampereen kaupungin tehostetun perhetyön kanssa alkoi heinäkuussa 2016, jolloin allekirjoitimme tutkimussopimuksen sekä haimme tutkimusluvan opinnäytetyöllemme. Aloitettuaamme yhteistyön tehostetun perhetyön kanssa, oli alun perin tarkoituksenamme tutkia perhetyön asiakkaiden kokemuksia saamastaan perhetyöstä. Suunnitelmamme kohtasi kuitenkin haasteita aineistonkeruuvaiheessa, koska emme onnistuneet saamaan asiakasperheistä haastateltavia tutkimukseemme, useista yrityksistä huolimatta. Olimme varautuneet haasteisiin haastateltavien mukaan saamisessa, mutta yllätyimme siitä, ettei yksikään perhe ollut halukas osallistumaan tutkimukseen.

Aineistonkeruuvaiheen käynnistymisen haasteista johtuen kävimme esittelemässä opinnäytetyötämme yhdessä tehostetun perhetyön tiimissä lokakuussa 2016. Saimme positiivisen vastaanoton opinnäytetyöllemme ja useita potentiaalisia asiakasperheitä, jotka mahdollisesti tutkimuksemme olisivat voineet osallistua. Tästä huolimatta saimme vain yhden yhteydenoton erään asiakasperheen äidiltä. Yhteydenoton jälkeen emme kuitenkaan enää saaneet yhteyttä kyseiseen asiakkaaseen useista yrityksistä huolimatta.

Vastoinkäymisistä johtuen jouduimme aloittamaan aiheen ideoinnin uudelleen melko pikaisella aikataululla. Tässä vaiheessa olimme kirjoittaneet opinnäytetyön teoriaosuuden valmiiksi jo suurelta osin. Opinnäytetyön yhdeksi keskeiseksi painopisteeksi oli ehtinyt muodostua lasten osallisuuden toteutuminen, joten se siirtyi luontevasti uuden aiheemme keskiöön. Lopulliseen aiheeseen, pienten lasten osallisuuteen perhetyössä, päädyimme saatuaamme ehdotuksellemme positiivisen vastaanoton yhteistyötiimiltämme. Varmistettuaamme aiheen muutoksen sopiminen myös perhetyön päälliköltä, aloitimme aiheen työstämisen ja sovimme haastattelupäivän marraskuulle 2016.

Ryhmähaastattelu tehtiin Tampereen tehostetun perhetyön työskentelytiloissa marraskuussa 2016. Haastatteluiden jälkeen aloitimme aineiston analysointiosuuden, jota kuvataan tarkemmin tämän luvun loppupuolella.

4.3 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Kananen (2014, 16) toteaa laadullista tutkimustapaa käytettävän silloin, kun tutkittu ilmiö on tuntematon, eli ilmiötä selittävää teoriaa ei ole olemassa. Laadullisen tutkimuksen painopisteenä on tutkittavan ilmiön syvälinen ymmärtäminen. Laadullinen tutkimus soveltuu hyvin tutkimustavaksi myös silloin, kun tutkimuksen tarkoituksena on luoda uusia teorioita ja hypoteeseja. Laadullisen tutkimusmenetelmän avulla ei tavoitella yleistyksiä kuten määrällisessä, eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Määrällinen tutkimus eroaa laadullisesta siten, että määrällisen tutkimuksen taustalla on aina hyvä ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ja ilmiön selittävästä teoriosta.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, tutkittavan ilmiön syvälinen ymmärtäminen sekä tulkinnan antaminen. Laadullisessa tutkimuksessa halutaan tietää asioiden merkityksistä eli siitä, miten ihmiset kokevat ja näkevät tutkittavan kohteen ja reaali maailman. Laadullisessa tutkimuksessa todellisuus voidaan nähdä moninaisena. Laadullinen tutkimus on luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa tapahtuvaa, kokonaisvaltaista tiedon hankintaa. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös käyttää induktiivista analyysia, jolloin tutkija pyrkii paljastamaan odottamattomia asioita. Tämän vuoksi tutkimuksen lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, eikä jonkin teorian tai hypoteesin testaaminen. Tutkija ei myöskään pyri tekemään päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ei määritä sitä, mikä on tärkeää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161, 164, 182; Kananen 2014, 18–19.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa käytetään metodeja, joiden avulla pyritään nostamaan tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” esille. Tutkittava kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotannalla. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös tutkimussuunnitelman muotoutuminen joustavasti ja olosuhteiden mukaisesti tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija menee tutkimaan ilmiötä ”kentälle” ja tutkimus tehdään oikeassa kontekstissa. (Kananen 2014, 19.)

4.4 Aineiston hankinta

Aineistonkeruutapaa valittaessa käytiin keskustelua sopivasta haastattelutavasta haastateltavan työryhmän lähiesimiehen kanssa. Alusta asti selkeää oli, että aineistonkeruumuodoksi valikoituisi kasvotusten tapahtuva haastattelu. Haastattelun etuina verrattuna muihin aineistonkeruutapoihin näimme Kanasen (2015, 143) tapaan sen joustavuuden sekä mahdollisuuden tehdä täydentäviä kysymyksiä reaaliajassa haastattelun aikana. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2010, 204–205) kirjoittavat, että haastattelu valitaan usein tiedonkeruumenetelmäksi tutkimuksiin, joissa halutaan korostaa ihmisen subjektiivutta, eli tutkittava nähdään merkityksiä tuottavana sekä aktiivisena toimijana. Tutkittavalle annetaan tällöin mahdollisuus kertoa itseään koske-

vista asioista mahdollisimman vapaasti. Haastattelu sopii aineistonkeruuseen myös silloin, kun kysymyksessä on tuntemattomampi alue, jolloin tutkijan on haastava ennakoida vastausten suuntaa.

Yksilö- ja ryhmähaastatteluiden välillä pohdittaessa lopulta kummallekin osapuolelle sopivimmaksi menetelmäksi valikoitui ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelun eduksi yksilöhaastatteluun verrattuna katsottiin helpommin sovittavissa olevat aikataulut ja suuremman otannan saaminen yhdellä kerralla. Lisäksi ryhmähaastattelun arvioitiin saavan aikaan parempaa pohdintaa ja keskustelua kuin yksilöhaastatteluissa. Samaa mieltä ovat myös Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) kirjoittaessaan ryhmähaastattelutilanteen olevan usein rennompina kuin yksilöhaastattelun. Lisäksi toiset ryhmän jäsenet voivat auttaa muistamaan asioita, jotka yksilöhaastatteluissa eivät välttämättä tulisi mieleen.

Ryhmähaastattelussa syytä on kuitenkin kiinnittää huomiota haastateltavan ryhmän kokoon. Haastateltavien suuri määrä saattaa keskustelun herättämisen sijaan sen tyrehtyttäjänä. Lisäksi haastateltavien määrän kasvaessa saattaa haastatteluaineiston analysointivaiheessa eteen tulla haasteita ihmisten puhuessa toistensa päälle nauhoituksissa, jolloin äänestä on vaikea saada selvää. Haastattelijan rooli ryhmähaastattelussa on suuri; häneltä vaaditaan osaamista olla tilanteessa läsnä rohkaisten myös hiljaisempia osallistujia keskusteluun. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastatteluun osallistui lopulta kuusi työntekijää, minkä koimme juuri sopivaksi määräksi parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamiseksi.

Haastattelun toteutustavaksi valittiin teemahaastattelu, joka sopii Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2006) mukaan hyvin ryhmähaastatteluun. Kananen (2015, 154) muistuttaa, että onnistunut teemahaastattelu vaatii huolellisen valmistautumisen. Tästä syystä laadimme etukäteen haastattelurunгон, johon kirjasimme käsiteltävät aiheet. Pohdimme ja kirjasimme tarkkaan myös muita haastattelutilanteessa tärkeitä muistettavia asioita. Testasimme etukäteen aineistonkeruuvälineiden toiminnan sekä kirjasimme asiat, jotka meidän tulee muistaa tehdä ja kertoa haastattelun eri vaiheissa. Sovimme lisäksi keskinäisestä vastuunjaostamme ennen haastattelutilannetta.

Teemahaastattelu etenee yleensä yleisestä tiedosta yksityiseen, joka tarkoittaa, että alussa esitetään yleislaatusempia kysymyksiä ja loppua kohden perehdytään yksityiskohtaisempaan tietoon. (Kananen 2015, 150.) Tavoitteena oli saada aikaan vapaamuotoista keskustelua haastattelutilanteessa. Päädyimme kuitenkin valmistautua haastatteluun pohtimalla runsaasti kysymyksiä etukäteen. Tällä pyrimme mahdollistamaan sen, että tarpeen tullen olisimme varautuneet herättelemään keskustelua lisäkysymysten avulla. Haastattelukysymyksiksi valikoimme avoimia kysymyksiä, joiden avulla toivoimme saavamme monipuolisempia vastauksia. Aloitimme haastattelun kuitenkin teemahaastattelulle ominaisella lähestymistavalla, aloittamalla aiheen käsittelyn isommista asiakokonaisuuksista, pienempiin osa-alueisiin edeten.

Haastattelutilanne tallennettiin digitaaliseen muotoon kahdella tablettitietokoneella videoiden. Kanasen (2015, 156) mukaan haastattelun tallentaminen mahdollistaa aineiston tietojen tarkistamisen ja teemoihin palaamisen jälkikäteen. Tallentamisen avulla myös mahdollistetaan syvällisempi analyysi, kuin pelkkien muistiinpanojen pohjalta tehdessä. Halusimme äänittämisen lisäksi myös videoida haastattelun, koska uskoimme tästä voivan olla hyötyä aineiston analysointivaiheessa. Videokuvan ansiosta mahdollistui haastattelutilanteen analysoiminen tarkemmin sekä haastateltavien vastausten kohdentaminen oikeisiin henkilöihin.

4.5 Aineiston analyysi

Aineiston analyysitapana käytettiin aineistolähtöisen analyysin periaatteita mukaillen. Aineistolähtöisessä analyysissä eteneminen tapahtuu yksittäisestä yleiseen eli teoria rakentuu aineistosta edeten yksittäisistä havainnoista yleisempiin väitteisiin (Kananen 2008, 90; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineistolähtöinen analyysi lähtee Milesin ja Hubermasin (1994) mukaan liikkeelle aineiston pelkistämisestä. Tämä tapahtuu kysymällä tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä aineistolta ja pyritään tunnistamaan asioita, joista tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Näitä kiinnostavia asioita ilmaisevia lauseita pelkistetään yksittäisiksi ilmaisuiksi, jonka jälkeen pelkistetyt ilmaisut ryhmitellään. Ilmaisuja yhdistetään omiksi kategorioikseen samaa tarkoittavien ilmaisujen kesken. Analyysia jatketaan liittämällä alakategorioita toisiinsa, luomalla siten uusia yläkategorioita. Lopulta yläkategorioista voidaan koota yksi kaikkia kuvaava kategoria. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 101.)

Ryhmähaastattelusta saatu aineisto tallennettiin digitaaliseen muotoon tablettitietokoneita käyttämällä. Aloitimme aineiston läpi käymisen katsomalla ja kuuntelemalla tarkkaan haastattelusta kuvatun videotallenteen useaan kertaan. Samalla teimme muistiinpanoja ja huomioita haastattelusta pyrkien nostamaan aineistosta tutkimustehtävän kannalta oleellisia teemoja.

Videon katselun yhteydessä purimme osioita haastattelusta sanatarkasti tekstimuotoon, eli litteroimme, aineistosta tutkimuksen teemojen kannalta olennaiset kohdat. Kanasen (2015, 160) mukaan litteroinnin avulla aineiston käsittely manuaalisesti tai ohjelmallisesti erilaisia analysointimenetelmiä käyttäen mahdollistuu. Tutkijan tulee jo tässä vaiheessa tehdä valinta siitä, mitä aineistoa litteroi ja onko tutkimuksen kannalta olennaista litteroida koko tekstiä. Päädyimme rajaamaan osan tiedosta litteroinnin ulkopuolelle, koska keskustelu oli paikoin rönsyilevää, sisältäen myös epäolennaista tietoa tutkimuksen kannalta.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tampereen yliopiston (2013) julkaisemien Tutkimusten eettisessä arvioinnissa sovellettavien ohjeiden mukaisesti tutkimukseen osallistujia informoi-

tiin etukäteen tutkimuksen sisällöstä, haastatteluiden toteutuksesta sekä aineiston käyttötarkoituksesta ja jatkokäytöstä (liite 1). Tutkittaville kuvattiin tutkimuksen tekijät sekä aihe ja kerrottiin, mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa. Tutkimukseen osallistumisen kerrottiin lisäksi olevan täysin vapaaehtoista, ja että haastattelun voi keskeyttää milloin vain halutessaan. Tutkittavat allekirjoittivat ennen haastattelun alkua kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta antaen samalla luvan aineiston käyttämiseen opinnäytetyötarkoitukseen (liite 2).

Tutkimukseen osallistujien yksityisyyden suojaaminen lukeutuu perustuslailla suojattuihin oikeuksiin ja on tutkimuseettisesti tärkeä periaate. Tärkein yksityisyyden suojan osa-alue tutkimuksen tekemisessä on tietosuojaa. Tunnisteellinen aineisto tulee suojata ja sen varmistamiseksi suunnittelu on hyvä tehdä huolella. Tunnisteellinen aineisto tulee hävittää, kun niiden säilyttämiselle ei ole enää tutkimuksellista perustetta ja sähköisistä aineistoista tunnisteet on poistettava, muutettava tai karkeistettava. (Tampereen yliopisto 2013.)

Vaikka tutkimuksen toimeksiantaja on jätetty tässä opinnäytetyössä näkyviin, ei haastateltujen nimiä tai muita tunnistetietoja jätetty esille. Haastateltavien nimet korvattiin aineiston analyysivaiheessa numerokodeilla.

Tutkimustulosten luotettavuutta lisättiin varmistamalla haastattelutilanteessa, että haastateltavat ovat ymmärtäneet käsitellyt aiheet ja kysymykset, niin kuin olemme ne tarkoittaneet. Varmistimme myös, että ymmärsimme itse haastattelijoina mitä haastateltavat tarkoittivat sanomillaan asioilla ja kysyimme tarvittaessa täydentäviä kysymyksiä. Haastattelutilanteessa tulosten luotettavuutta lisättiin välttämällä ohjaavia kysymyksiä ja kommentteja.

Työn luotettavuutta lisää se, että lisäsimme kirjoitusvaiheessa aineiston läpinäkyvyyttä käyttämällä sanatarkkoja lainauksia haastattelusta. Tarkat lainaukset lukiessaan lukija voi itse tehdä tekstistä omat tulkintansa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös melko suuri määrä luotettavia lähteitä tutkimuksemme tueksi. Tämän lisäksi olemme dokumentoineet ja perustelleet huolellisesti valitut menetelmät.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää tehostetun perhetyön asiakasparheiden parissa työskentelevien ammattilaisten ajatuksia pienten lasten osallisuudesta sekä sen toteutumisesta perhetyössä. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään aineistosta nousseita teemoja. Tutkimustulokset perustuvat marraskuussa 2016 toteutetussa tehostetun perhetyön työntekijöiden ryhmähaastattelussa kerättyyn aineistoon.

Haastatteluun osallistui kuusi työntekijää tehostetun perhetyön yksiköstä. Työntekijöiden koulutustausta, työnimikkeet sekä lastensuojelutyön työkokemus vaihtelivat, mikä teki otannasta monivivahteisen. Haastatteluun osallistuneista osa oli pitkään uran lastensuojelussa ja lapsiperhetyössä tehneitä ja osa vähemmän aikaa alalla olleita. Haastattelutuloksien purkamisessa

olemme kuvanneet työntekijöiden välistä vuoropuhelua käyttämällä suorissa lainauksissa koodeja T 1–6, T:n tarkoittaessa työntekijää. Haastattelijaa kuvataan kirjaimella H. Päädyimme numerokoodien käyttämiseen, jotta keskustelun seuraaminen olisi lukijalle helpompaa ja vastavuoroinen keskustelu välittyisi selkeämpänä.

Aineistosta nousi viisi teemaa, joiden avulla pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme. Esittelemme esille tulleet teemat seuraavissa alaluvuissa.

5.1 Toimintaympäristö ja -kulttuuri

Kodin ja arjen merkitystä lapsen osallisuuden kannalta korostettiin haastattelussa. Kotona tehtävä työ nähtiin koko perhetyön lähtökohtana, mutta se koettiin toisaalta myös haastavaksi, koska silloin mennään toisen ihmisen kaikkein henkilökohtaisimmalle alueelle. Kotona, lapsen ja perheen omassa luontevassa ympäristössä tehtävä työ nähtiin kuitenkin olennaisena seikkana lapsen näkyväksi tekemisen kannalta. Toivottiin, että tulevaisuudessa resursseja ei vähennettäisi, jotta kotiin tehtävää työtä voitaisiin jatkaa nykyiseen tapaan.

T1: Kotiin tehtävä työ on äärimmäisen tärkeää pienen lapsen näkyväksi tuleminen kannalta. Se lapsi siellä päivähoitossa on kuitenkin eri juttu kun nähdä se lapsi siellä omassa kotona ja omien vanhempien kanssa.

Perheen kanssa pyritään löytämään toimintaa oman kodin ympäristöstä, esimerkiksi puistoista ja lähimetsistä. Toiminnalle tärkeänä ominaisuutena katsottiin olevan mahdollisimman lähellä perheen omaa toimintaympäristöä ja arkea tapahtuva tekeminen. Tämä korostuu erityisesti mitä pienempien lasten kanssa työskennellään. Tärkeäksi koettiin, että toiminta on sellaista, joka voi perheen resurssien ja voimavarojen puitteissa jatkua myös perhetyön päättymien jälkeen.

T2: - - Se kantaa pitemmälle kun on se reviiri siinä kodin lähellä ja yritetään aktivoita niitä vanhempia sen lapsen kanssa siihen. Jollonka sillä olisi mahdollisuus myös jatkua.

T4: - - Semmosii mitä perhe vois niin kun jatkua ja toisaalta kaikilla ei oo niin kun ees mallia mitä voi kodin ympärillä tehdä. Puistot, ihan metsä, tämmösiä. Että näissä niin kun olla apuna.

Kaikin tavoin toimiva arki ja perushoito ja huolenpito nousivat keskusteluun ja korostuivat entisestään, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Perhetyön asiakasperheiden arjen kuvauksissa esille nostettiin lyhytjänteinen elämäntapa, joka näyttäytyy arjen ennakoimattomuutena sekä rutiinien puutteena monissa perheissä. Tämä nähtiin huolenaiheena erityisesti perheissä, joissa on pieniä lapsia. Haastateltavat korostivat vahvasti toimivan arjen ja rutiinien tukemista erityisesti pienten lasten kanssa tehtävässä työssä.

T5: Ehkä sellanen niin kun ennakoimattomuus jos lapsen näkökulmasta ajattelee. Ei oo semmosta rytmiä perheen arjessa, vanhemman vointi vaihtelee sillä tavalla että se on turvatonta se oleminen siinä perheessä.

T1: Pienelle lapselle varsinkin on tosi tärkeitä se toimiva arki, se että arki rullaa, ruoka tulee ajallaan ja kaikki perushoito sujuu. Niin sen antaminen ja sen tärkeeks näkeminen siellä perheessä.

Lapsen osallisuutta käsiteltiin myös erilaisten yhteisöjen ja niissä toimimisen näkökulmasta. Keskustelussa esimerkkinä käytettiin maahanmuuttajaperheitä, joille suomalainen kulttuuri ja tavat ovat monesti täysin vieraita. Tällöin työntekijän tehtävänä on mallintaa erilaisia toimintoja. Hyvänä näkökulmana keskustelussa nousi pienten lasten kokemus johonkin kuulumisesta ja osallistumisesta suomalaiselle kulttuurille ominaiseen toimintaan. Nämä kokemukset nähtiin tärkeänä pienillä lapsilla, jotta ennen kouluikää on ollut mahdollista tutustua erilaisiin tapoihin.

T2: Jos aattelee että nää alle kouluikäiset lapsen menee kumminkin kouluun. Niin se että heillä on kokemus jo siitä että on käyty pulkkamäessä ja täällä luistellaan. Koska koulu jatkaa sitä kumminkin sitä samaa. Niin heil on niinkun kokemus jo siitä.

Haastattelussa selvästi korostui näkemys siitä, että pienten lasten kanssa työskennellessä perhetyötä tehdään koko perheen, myös vanhempien kanssa. Tämä systeeminen näkemys perheestä kulki mukana haastattelun eri vaiheissa ja nousi esille useissa kohdissa keskustelua. Vastauksissa vahvistui ajatus siitä, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän työ on vanhemman kanssa ja hänen kauttaan tehtävää.

T4: - - Mutta niinku lyhyesti että nähdä lapsi, sit nähdä koko perhettä ja sitä dynamiikkaa. Ja sitten pelkkiä vanhempia. Tästä niinku yhdistyy mun mielestä.

T3: - - Et ei voi erottaa vaikka lapsi on vaan asiakas kun on se kokonaisuus sitten kuitenkin.

T2: - - Ei voi puhua lapsesta ilman vanhempia ja kans päinvastoin.

Haastattelussa kaikkien haastateltavien yhteinen näkemys oli, että vaikka perhetyötä tehdään koko perheen kanssa, on lapsi aina työskentelyn keskipisteenä ja työtä tehdään hänen lähtökohdistaan käsin. Lapsen osallisuuden katsottiin muodostuvan lapsikeskeisen työorientaation avulla. Mielenkiintoinen, vastavuoroinen keskustelu aiheesta käytiin kahden haastateltavan välillä.

T3: Mehän aina sanotaan että miks me ollaan täällä töissä? Me ollaan niitä lapsia varten.

T1: Laps on aina se keskipiste ja aina se mistä käsin lähdetään sitä työskentelyä tekeen.

T3: Niin, joo se on niin kun toi osallisuus. - - Tai sen pitäis oikeestaan olla - - Jos ajatellaan, että osa on osa jostain kokonaisuudesta. Niin sen pitäis olla niinku että, keskiö toi sana.

T2: Lapsi keskiössä.

T1: Niin.

5.1 Aikuisen rooli

Yhteinen näkemys siitä, että aikuinen on lapsen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta merkittävässä asemassa, kirkastui haastattelussa. Aikuinen nähtiin joko osallisuuden mahdollistajan tai estäjän roolissa. Keskustelussa kiinnostus pienten lasten kanssa työskentelyyn nähtiin avainasemassa lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta.

T5: Kyl se on ihan aikuisista kiinni. Lapsen osallisuus, miten se toteutuu vai toteutuuko.

T2: Totta se on.

T3: Niin se on joko vanhemmasta tai työntekijästä tai - -

T1: Aikuinen joko mahdollistaa tai estää.

T2: Niin.

T3: No voidaanko me estää lasten osallisuus?

H: Niin, hyvä kysymys.

T6: Varmaan just se, että täytyy olla semmonen - - ihminen joka tykkää lapsista, pienistä lapsista. Et jos on semmonen joka ei tykkää tai ei koe luontevaks niitten kaa toimimista niin eihän se laps tuu varmastikkaan siinä osalliseksi.

Toinen merkittäväksi koettu aikuinen lapsen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta on lapsen vanhempi. Vanhempien kanssa työskentely ja vanhemman kautta lapsen osallisuuden tukeminen nousivat useissa kohdissa keskusteluun. Työn ajateltiin olevan vanhemmuuden tukemista, yhdessä työntekijän kanssa kasvatukseen etsimistä sekä vanhemman ja lapsen välisen hyvän vuorovaikutuksen tukemista. Tärkeäksi nähtiin myös pyrkimys tehdä vanhemmalle näkyväksi lapsen arvokkuus ja että hänen äänensä sekä tarpeensa tulevat kuulluksi.

Eräs haastateltava puhui vanhemmuuden tukemisesta hienosti voimavarakeskeisestä näkökulmasta. Voimavarakeskeinen ajattelu näyttäytyi kuvauksena positiivisten, jo perheiden elämässä olevien, asioiden löytämisen ja

vanhemmalle näkyväksi tuomisen kautta tehtävänä työskentelynä. Oman vanhemman vanhemmuuden nähtiin olevan lapsen elämän tärkein asia ja sen vaalimista korostettiin. Toinen haastateltava korosti osallisuuden vahvistumista yhteisten onnistumisen kokemusten vanhemman ja lapsen välille luomisen avulla.

T1: Eikä oo tarkoitus viedä sitä vanhemmuutta niiltä vanhemmilta. Eikä osottaa, että te teette huonosti tai väärin. Vaan nimenomaan osottaa sitä mitä vanhemmat tekee oikein ja lisätä sitä mitä vanhemmat tekee oikein ja hyvin. - - Se on kuitenkin se vanhemmuus se joka on sille lapselle kaikkein tärkeintä.

T2: Jos se vanhempi saa semmosia onnistumisen kokemuksia sen lapsensa kanssa yhdessä. Ja sitten jos se jää vielä silleen elämään et se on niin voimakas se, että nyt me ollaan niinkun tässä oltu yhdessä oikeesti ja koettu jotain. - -

Vanhemmuuden nähtiin mahdollistamisen lisäksi myös voivan estää tai vaikeuttaa lapsen osallisuutta. Vanhempien elämäntilanteita kuvattiin eri tavoin kuormittavina ja haasteiksi nimettiin muun muassa taloudelliset vaikeudet, mielenterveys- ja päihdeongelmat, traumaattiset kokemukset ja niiden jälkiseuraukset sekä huoltajuusriidat. Erilaisista elämäntilanteiden haasteista johtuen vanhemmilla koettiin monesti olevan suuri tarve keskustella asioistaan ja omista haasteistaan työntekijän kanssa.

T4: Pienten lasten osalla mä ajattelen näin, että se on aika tärkeätä, että saa pienen lapsen äänen kuuluviin. Että hirveen herkästi niin kun vanhemmat vie sen osuutensa. - -

Tällöin tapaamisilla aikaa kuluu paljon vanhemman asioiden selvittelyyn, mikä toki sekin on osa perhetyötä, ollen kuitenkin pois lapsen kohtaamisesta tapaamisen aikana. Tärkeänä nähtiinkin, että vanhemmalle voidaan järjestää omaa aikaa kahden keskisten tapaamisten muodossa esimerkiksi lapsen ollessa päiväkodissa. Tällöin lapsen ollessa paikalla voidaan keskittyä enemmän lapsen ja vanhemman yhteisen toiminnan tukemiseen ja lapsen kohtaamiseen.

Keskusteluun nousi lapsiperheissä hurjasti lisääntynyt median ja erilaisten laitteiden käyttö lapsen osallisuutta haastavana tekijänä. Jopa hyvin pienten lasten kohdalla erilaiset laitteet vievät ison osan perheen yhteisestä ajasta. Tällöin nähtiin, ettei vanhempi voi kohdata lastaan osallisuutta mahdollis tavalla tavalla.

T2: - - Ne lapset ei tarvis niinkun sitä (laitteita) vaan ne tarvis sitä vanhempaa.

5.2 Kohtaaminen

Lasten kohtaaminen kuvattiin yhtenä luontevana osana perhetyön asiakasperheiden kanssa tehtävän työn arkea. Pienen lapsen kohtaamisessa puheeksi nousi työntekijän sensitiivisyys eli herkkyyks, kiinnostus lasta kohtaan sekä empatia. Haastateltavat korostivat näitä ominaisuuksia pienten lasten kanssa työskenneltäessä.

T3: Ensimmäisenä tulee mieleen että on niin kun kiinnostunu. - - Että niin kun halua tehdä niiden pienten lasten kanssa [töitä]. Se on ihan ehdoton. - - et semmonen motivoituneisuus ja tietynlainen sensitiivisyys.

H: Mitä sä tarkoitat sensitiivisyydellä?

T3: Herkkyyttä - - niin kun huomioida ja havainnoida ilman, että sanotetaan asioita. - - Niin kun sanotaan, et hyvä työntekijä kulkee askeleen edellä. Niin kun pienten lasten kanssa kulkee askeleen edellä. Että tietää ja näkee niin kun lasten tarpeet.

Kiireetön kohtaaminen nähtiin erityisesti pienen lapsen kanssa työskentelyn edellytyksenä. Yksi haastateltava muistutti, että kiireessä lapsen kohtaaminen ei voi toteutua. Esiin nostettiin myös lapsen oikeus saada työntekijältä aikaa.

T5: Ehkä siinä työskentelyssä on sellanen erityispiirre, jos vertaa niinku teini-ikäisiin asiakkaisiin, on se et aikaa täytyy olla. Täytyy pystyä tekeen siirtymät tekemisiin ja muutenkin niinku keskustelulle täytyy jäädä aikaa. Siinä ei voi olla hillitömässä kiireessä itse. Lapsella on oikeus aikaan harjoitella uusia taitoja. Ja meidän tehtävä on antaa sitä aikaa.

Yksi haastateltava puhui lapsen maailmasta ja sitä kautta rakentuvasta toiminnasta tapaamisilla. Tärkeimpänä työskentelytapana lapsen maailmaan sisälle pääsemiseksi nähtiin yksimielisesti leikki. Leikki nähtiin toimivana tapana tuottaa tietoa erityisesti leikki-ikäisestä lapsesta ja hänen elämästään. Lisäksi koettiin, että leikin varjolla voidaan tehdä monenlaisia asioita. Yhtenä esimerkkinä mainittiin nukkekotileikki, jonka avulla voidaan käsitellä ihmissuhteita lapsentasoisesti.

T5: Itelle on tärkeätä ollut sellanen toiminnallisuus varsinkin pienten lasten kanssa - - lasten kanssa enemmän ollessa niin sitten täytyy tehdä niinku jotain. Leikin, pelaamisen kautta hakee sitä yhteistä.

Eräs haastateltava kertoi tilanteista, joissa lapsella ei välttämättä ole kotona perusleikkitarvikkeita. Tällaisissa tilanteissa työntekijä mallintaa leikkimistä lapselle ja perheelle sekä neuvoo mistä leluja voi hankkia edullisesti tätä kautta lisäten lapsen osallisuuden mahdollisuuksia.

Lapsen iällä katsottiin olevan vaikutus hänen kohtaamiseensa. Erityisesti vauvojen ja puhumattomien lasten kanssa työskenneltäessä yhdeksi keinoksi saada tietoa lapsesta nimettiin lapsen tarkkaileminen ja havainnointi. Havainnoinnin katsottiin olevan hyvä keino saada selville tietoa perheen sisäisistä suhteista. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämmäksi tiedon tuottamisen tavaksi nähtiin lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tarkkaileminen.

Haastattelussa tuotiin esille erilaisten kulttuuritaustojen vaikutuksen lapsen osallisuuden toteutumiseen. Haastavaksi lapsen osallisuuden toteutumiseen nähtiin yhteisen kielen puuttuminen ja erilaiset kulttuurit sekä tavat.

T2: Siinä kohden kun ei ole yhteistä kieltä, niin se että miten ihmeessä sä niinkun sitä lasta siinä [kohtaat]. Ja sitten kun kulttuuritaustat on siellä taustalla. Että se mikä jossain on sallittua niin se onkin täällä meillä niin sanottua kiellettyä.

Myös työntekijän sukupuolella katsottiin olevan joissakin tapauksissa vaikutusta asiakkaan kohtaamiseen kulttuurisista seikoista johtuen. Toisena näkökulmana nostettiin esille perheet, joissa lapsen lähipiiriin ei välttämättä kuulu miehiä, jolloin miestyöntekijöiden tärkeys korostuu. Tällaisia tilanteita on ollut esimerkiksi yksinhuoltajaäitien perheissä. Työntekijät kokivat tärkeänä, että myös miestyöntekijöitä saataisiin alalle lisää, jonka avulla joidakin asiakasryhmiä voitaisiin tehokkaammin kohdata ja osallisuutta saavuttaa myös heidän kanssaan.

T6: - - meillä olis paljon yksinhuoltajia, joilla ei välttämättä oo mitään mieskontaktia lapsella. Siel saattaa olla yksinhuoltajaäiti, joka saattaa olla yksinhuoltajaäidin tytär. Et niin kun kaikki on naisia ympärillä. Päiväkodissa on naisia, koulussa on naisia. Että myös muilla kun maahanmuuttajilla se on tosi tärkeä.

5.3 Lapsen näkyväksi tekeminen

Haastattelussa esille nousi lapsen näkyväksi tekeminen vanhemmalle ja työntekijöiden tärkeän roolin tämän kaltaisen lapsen osallisuuden muodon edistäjänä. Yksi haastateltava totesi lapsen näkyväksi tekemisen vanhemmilleen omassa toimintaympäristössään olevan osallisuuden ensimmäinen askel. Hän pohti asiaa myös päiväkodin kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta tuoden esille vanhempien tukemisen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen päiväkodin henkilökunnan kanssa.

T5: Se eka askel on se, että lapsi on näkyvä omille vanhemmilleen, omassa kodissa, omassa ensimmäisessä kasvuympäristössä. Sit jos miettii vaikka päiväkotia ja päiväkotisuhdetta, niin on aikuisten tehtävä mahdollistaa lapsen osallisuus ja näkyvyys. Eli siinä kohtaa jos miettii työskentelyä, niin vanhempien tukeminen siihen yhteistyön niiden päiväkodin työntekijöiden kanssa. Et semmonen hyvä vuoropuhelu. Siellä on

kaks ympäristö, jossa lapsi on eniten. - - Ja se on pitkä suhde parhaimmillaan.

Keskustelussa yhtenä esimerkkinä lapsen näkyväksi tuomisesta kerrottiin päiväkodeissa pidettävistä keskusteluista vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välillä. Työntekijällä todettiin näissä tilanteissa olevan iso vastuu lapsen näkyväksi tuomiseksi vanhemmalle ja päiväkodin viestin välittäjänä perheen vanhemmille.

T1: Paljon menee asiakkailta ohi, vaikka on näennäisesti läsnä palaverissa, niin ei oikeesti tiedä mistä ne ammatti-ihmiset puhuu. Esimerkiks päiväkotineuvottelussa niin tosi suurella, vankalla ammattiosaamisella [varhaiskasvattajat] puhuu lapsen asiasta ja äiti on monta kertaa ihan niin kun pyörällä, että puhuuko ne mun lapsestani? - -

T3: Rinnalla kulkijalla on iso vastuu.

T1: Tuoda lapsi näkyväksi.

Lapsen tuominen tapaamisten aikana positiivisella tavalla esille vanhemmalle tuli esille erään haastateltavan kommentissa keskusteltaessa lasten osallisuudesta. Yhteinen käsitys siitä, että lapsen erityisyyden esille tuominen vanhemmalle on yksi tapa tehdä lasta näkyväksi ja osalliseksi, muodostui keskustelussa kahden työntekijän välillä.

T1: - - vanhemmalle sen oman lapsen erityisarvokkuuden tuominen, että sun lapsi on juuri arvokas ja tärkeä. Ja se rakkaus mitä vanhemmat välittää sille lapselle ja se kasvatusta ja hoitoa niin on sen lapsen se tulevaisuus.

T2: Lapsen näkyväksi tekeminen.

T1: Niin.

Toisessa keskustelussa kiinnitettiin huomiota pienen, puhumattoman lapsen näkyväksi tekemiseen vanhemmalleen. Keskustelussa luotiin yhteinen ymmärrys siitä, että työntekijän sanoittaessa vauvan tarpeita ja tunteita sekä tuoden lasta sanallisesti näkyväksi vanhemmalle, voidaan tukea pieninkin lapsen osallisuutta.

T2: Sit se niinkun semmonen lapsen suulla puhuminen että vauvastakin, että katso nyt kuinka ihanasti se hymyilee sulle. Niinku tuo niinku julki ja näkyväks sitä, niinku työntekijä pitää semmosta, puhetta. Niinku tämmösen puhumattoman lapsen puolesta.

T3: Sanottaa.

T2: Sanottaa niin kun sitä olemista ja yrittää havahduttaa sitä vanhempaa niin kun näkeen sitä omaa lastansa.

Lasta voidaan tehdä näkyväksi vanhemmalle keskustelun lomassa erilaisten kysymysten avulla. Työntekijä voi pyytää vanhempaa kertomaan mitä hän ajattelee lapsestaan ja kuvailemaan häntä. Positiivisella tavalla lasta voidaan tuoda näkyväksi myös pyytämällä vanhempaa kertomaan mistä on ylpeä omassa lapsessaan. Yksi haastateltava toi esille myös näkökulman lapsen näkyväksi tekemisestä sekä sen vaikutuksista lapsen minäkuvan rakentamiseen.

T3: Mä ajattelen työntekijänä, että me mennään niinkun samalla tasolla, et ei voida ajatella että noi [vanhemmat] ei tajua. Vaan että tuoda tosiaankin näkyväks ja esille sitä mitä laps on. Ja laps ottaa siitä mallia että kun noi kohtelee mua tolleen niin mä ajattelen ittestäni näin.

Eräs haastateltava toi esiin näkökulman siitä, että toiminnallisia menetelmiä vanhemman kanssa käyttämällä voidaan edistää pienen lapsen osallisuutta. Esimerkkinä mainittiin vahvuuskortit, joita voidaan käyttää pyytämällä vanhempaa pohtimaan omaa lastaan ja valitsemaan mielestään häntä kuvaavia kortteja. Näin lasta voidaan tehdä näkyväksi vanhemmalle.

Yksi haastateltavista kertoi kokevansa lapsen näkyväksi tekemisen vanhemmalle ajoittain haastavaksi. Toteamukseen yhtyivät myös muut ryhmän jäsenet. Asiaan koettiin vaikuttavan vanhempien oma problematiikka ja heidän tarpeensa tuoda omia asioitaan esille tapaamisten aikana.

Yhtenä tärkeänä lapsen osallisuuden ja lapsen näkyväksi tekemisen muotona ovat perhetyön dokumentit ja kirjaukset. Haastateltavat kertoivat, että jokaiselle lapselle tehdään omat, henkilökohtaiset kirjaukset ja dokumentit, joihin kirjataan vain kyseisen lapsen tietoja. Kirjaamisessa lapsen ääntä on pyritty vahvistamaan otsikoimalla selkeät kohdat, joihin kirjataan erillisenä sekä vanhemman että työntekijän näkemys lapsen tilanteesta.

Keskustelussa nostettiin esille se, että maahanmuuttajaperheiden vanhemmille on tärkeää korostaa myös oman maan kulttuurin ja äidinkielen arvokkuutta, jonka kautta lapsi rakentaa omaa identiteettiään ja käsitystä itsestään.

T1: Se heijän oma kulttuuri ja oma tausta on ihan yhtä arvokas kun tää meijänkin. - - Ja että heidän tehtävänsä on välittää myös se mitä hyvää siinä kulttuurissa on mistä he on tullu ja ne juuret. Koska kaikilla lapsilla ne juuret on äärettömän tärkeet.

Huolta keskustelussa aiheutti se, että maahanmuuttajaperheiden lapsille ei joissakin tapauksissa muodostu niin sanottua omaa tunnekieltä, joka on olennaista kuulluksi tulemisessa, tunteiden ilmaisussa ja yhteiskuntaan liittymisessä. Tämän koettiin olevan suuri haaste lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta useille eri elämän osa-alueilla.

T6: - - Me ollaan törmätty sellasiin tapauksiin että lapselle ei oo muodostunu ollenkaan tunnekieltä koska vanhemmat ei puhu sitä heidän omaa äidinkieltä lapsille vaan puhutaan huonoo suomee tai huonoo englantia tai jotain jollon lapselle niinkun ei muodostu tunnekieltä, joka on sitten tosi niinkun tosi haavottavaa ja tosi suuri riski myöhempää ajatellen.

T1: Vanhemmat ei osaa lukee mejjän satuja niin heidän olis niin tärkeätä välittää ja kertoo jotain heidän omaa tarinaa. Vaikka se olis joka kerta se sama tarina.- -

5.4 Prosessiosallisuus

Haastattelussa keskustelua herätti lapsen osallisuuden toteutuminen sosiaalityön asiakkuusprosessin aikana. Keskustelussa pohdittiin sosiaalityöntekijän roolia lapsen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta sosiaalityön prosessin aikana. Lakisääteisestä veloitteesta huolimatta haastateltavat kokivat, että lapsen tapaaminen sosiaalityöntekijän toimesta ei monesti toteudu. Eräs työntekijä kertoi, että sosiaalityöntekijöiltä tulee pyyntöjä päästä mukaan käynneille tapaamaan lasta hyvin harvoin. Sosiaalityöntekijöiden tavatessa lasta saattavat tapaamiset olla lyhyitä ja tapahtua esimerkiksi palaverin aikana, jolloin lapsen todellinen kohtaaminen jää haastateltavien näkemyksen mukaan usein toteutumatta.

T2: Sosiaalityöntekijä ei välttämättä näe koko lasta. Se tapaa vanhempia.

T1: Kyllä joskus joku sosiaalityöntekijä kysyy, että voinko tulla sun kanssa kotikäynnille, että näkeen lapsia. Mutta se on tosi harvoin. Ja luotetaan niinkun siihen, että me tavataan lapsia ja välitetään sit se tieto.

Haastattelussa tuli ilmi, että lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana sosiaalityöntekijä tapaa lapsia kyllä useaan kertaan. Arvioinnit tehdään kuitenkin toisen yksikön toimesta, joten tehostetussa perhetyössä nämä tapaamiset eivät näy. Jo lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden lapsia sosiaalityöntekijä tapaa erään haastateltavan kokemuksen mukaan hyvin harvoin. Muut haastateltavat yhtyivät yksimielisesti tähän näkemykseen.

Yksi haastateltava nosti esille myös seikan, että vanhemmat, alle kouluikäiset lapset saatetaan kutsua tapaamiseen sosiaalityöntekijän luokse. Haastateltava koki, ettei pöydän ääressä tapaaminen edistä lapsen kohtaamista, vaan tapaamiset pitäisi järjestää lapsen luonnollisessa ympäristössä, kotona.

Haastateltavat kokivat oman roolinsa lapsen asioiden tiedonvälittäjänä sosiaalityöntekijälle suurena. Yksi haastateltava kertoi sosiaalityöntekijöiden luottavan vahvasti siihen, että perhetyöntekijät tapaavat lapsia ja välittävät tiedon lapsista eteenpäin heille. Toinen haastateltava nosti keskusteluun lapsen näkyväksi tekemisen sosiaalityöntekijälle muun muassa yksityiskohdallisen ja lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti kuvaavan dokumentoinnin

avulla. Dokumentoinnin kautta lapsen näkyväksi tekeminen kulkee mukana koko prosessin ajan.

T5: - - Tässä on se työntekijän rooli myös tuoda sitä arkea jotenkin näkyväks puheessa ja esimerkiks dokumentoinnissa. Minkälainen on se ympäristö ja kuvata tavallaan sitä tekemistä ja vuorovaikutusta ja sitä ympäristöä missä lapsi elää ja kasvaa. - - Onko riittävän hyvä? Onko tässä oikeesti iso huoli?

T4: Niin kun se on se lähtökohta.

T5: Niin.

T4: Ja sitten kulkee mukana matkalla.

T5: Et niin kun alussa, ihan koko työskentelyn ajan.

Toisena lastensuojeluprosessiin liittyvänä kommenttina eräs haastateltava toi esille näkökulman lapsen osallisuuden toteutumisesta silloinkin, kun lapsi päädytään sijoittamaan kodin ulkopuolelle.

T5: Mä aattelen myös niissäkin tapauksissa missä lapsi sijoitetaan sen niinkun synnyinperheen ulkopuolelle. Niin siinäkin on kyse lapsen osallisuudesta tässä prosessissa. -- Siinäkin kohtaa ajattelen, että olemme tehneet työmme hyvin että olemme tuoneet sen lapsen tarpeen olla arvostettu, hyvin hoidettu, autettu osallinen ylipäättänsä. - - Nekin on onnistumisen kokemuksia, vaikka ne on raskaita tekoja kuitenkin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisena alle kouluikäisten lasten osallisuus näyttäytyy tehostetun perhetyön asiakasperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kokemana sekä tuoda esiin työntekijöiden näkemyksiä pienten lasten osallisuuden toteutumisesta tehostetun perhetyön käytännöissä. Tähän tutkimustehtävään pyrimme vastaamaan seuraavassa luvussa. Karlsson (2005, 8–9) on kiteyttänyt melko tarkkaan tutkimuksemme tuloksista saadut johtopäätökset: Hän toteaa lapsen tunnevan olevansa osallinen, tärkeä ja huomioitu omassa arkielämänsä ympäristössä sekä sosiaalisissa suhteissa toimiessaan hänelle itselleen ominaisella ja ikätasoisella tavalla. (Leinonen 2010, 6.)

Tässä luvussa jäsenämme saatuja tuloksia, joiden avulla pyrimme saamaan vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Jäsenämme aineistonkeruun avulla saamiamme tuloksia esittäen johtopäätösten tueksi muiden tutkijoiden samankaltaisia tuloksia ja näkemyksiä

6.1 Osallisuus työntekijöiden kokemana

Kerätyn aineiston perusteella voidaan todeta, että lapsen osallisuus toteutuu Tampereen tehostetun perhetyön käytännöissä moninaisin tavoin. Myös tulokset osallisuudesta saavat erilaisia merkityksiä työntekijöiden kertomuksissa. Vaikka haastateltavien vaikutti olevan jossain määrin haastavaa kuvata osallisuuden käsitettä itsessään, oli lähes koko haastattelun ajan keskusteluista nostettavista osallisuutta käsitteleviä teemoja. Stenvall ja Sepälä (2008, 13) toteavat osallisuus-käsitteen määrittelyn olevan haastavaa, sillä sen voidaan katsoa liittyvän kaikkeen lasten toimintaan (Leinonen 2010, 13).

Tutkimustulosten perusteella Tampereen tehostetun perhetyön työntekijöillä on aitoa kiinnostusta ja useilla myös pitkä työkokemus pienten lasten kanssa työskentelystä. Lapsen mukana olo perhetyön tapaamisilla näyttäytyi luontevana ja lähes itsestäänselvyytenä haastateltaville. Lapsen kohtaamisen ja lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisen nähtiin olevan lastensuojelun perhetyön perustehtävänä ja työn lähtökohtana.

Perhelähtöinen ajattelu korostui haastateltavien puheessa vahvasti ja perheajattelun avulla pyrittiin vastaamaan lapsen osallisuuden kysymyksiin. Perhelähtöinen ajattelu sisälsi sekä näkemyksen koko perhesysteemin tärkeydestä, vanhempien hyvinvoinnista sekä lapsen asettamisesta kaiken työskentelyn keskiöön. Keskustelussa lasten ja vanhempien tarpeet ja heidän kanssaan työskentelyn tavat limittyivät ja paikoin haastateltavien oli vaikeaa erottaa näitä kahta teemaa toisistaan. Lapsen kokeminen työskentelyn keskiönä oli kuitenkin keskustelusta selkeästi erottuva näkemys.

6.2 Kotona tehtävän työn ja arjen merkitys pienen lapsen osallisuuden edistäjänä

Hovi-Pulsa (2011, 92) kuvaa arkea toimintana, jossa vahvistetaan tiettyjä käytäntöjä sekä perinteitä perheissä, joissa arjen rutiinit eivät syystä tai toisesta kannattele. Tutkimustuloksista selkeänä johtopäätöksenä voidaan tehdä toteamus, että perhetyö pienten lasten perheissä painottuu vahvasti perheen arkeen ja sen toimivuuden tukemiseen.

Tärkeänä koettiin työskentely perheiden kodeissa, heille ominaisessa arjen ympäristössä. Hurtigin (2003, 115, 165) mukaan koti on enemmän, kuin fyysinen paikka, jossa arki ja eläminen tapahtuvat. Koti voi parhaimmillaan olla elämyksellisiä ja ruumiillisia kokemuksia tuottava ja sisäistä eheyttä ja autonomiaa tuottava. Kotona tapahtuvat tapaamiset tuottavat moniulotteista tietoa perheen arjesta ja sen toiminnasta.

Hämäläinen (1996, 222) toteaa arkeen suuntautuvan työskentelyn tarkoittavan sitä, että toiminta kunnioittaa ihmisten luonnollista elämäntapaa ja luonnollisia suhteita. Se ei pyri manipuloimaan arkeen vaan kunnioittaa sen autonomiaa, vaikka tavoitteena onkin paremman arjen luominen. (Hovi-Pulsa 2011, 33.) Lapsen osallisuus toteutuu Tampereen kaupungilla perhetyön arjen kohtaamisissa. Työskentely tapahtuu mahdollisimman lähellä perheelle ominaista toimintakulttuuria ja arjen ympäristöjä. Työskentelyn

lähtökohtana on lapsi ja tavat lapsen kuulemiseen nousevat perheiden arjesta sekä lapsen kiinnostuksen kohteista.

Johtopäätöksenä aineistosta voidaan todeta, että kokonaisvaltainen työskentely koko perheen hyväksi ja heille parhaan mahdollisen arjen turvaamiseksi edistää myös lapsen osallisuutta omassa elämässään. Lähtökohtana on koko perheen hyvän ja toimivan arjen edistäminen, kuitenkin siten, että lapsi on työskentelyn keskiössä näkyvänä, kuultavana, osallistuvana ja vaikuttavana yksilönä.

Työntekijän tehtävänä on löytää keinoja ja tukea lasta osalliseksi omassa elämässään. Hovi-Pulsa (2011, 103) kuvaa sujuva ja turvallisen arjen arki-lähtöisen perhetyön tavoitteeksi, joka ilmentyy uusien asioiden opetteluna ja yhdessä tekemisenä, askel askeleelta. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää on perhetyön suuntaaminen lapsen arkeen ja tukea lapsen osallistumista hänen omassa elämänsäpiirissään, sitä pikkuhiljaa laajentamalla. Lapsen osallistumista hänelle tärkeiden yhteisöjen toimintaan voidaan tukea perhetyössä parhaiten auttamalla vanhempaa perheen voimavarojen löytämisessä ja perheelle luontevan osallistumisen muodon löytämisessä. Ohjaamalla perhettä arjen toiminnassa voidaan edistää lapsen osallisuutta yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

6.3 Aikuisen rooli

Aikuinen on merkittävässä roolissa lapsen osallisuuden mahdollistamisessa ja osallisuuden edellytyksien luomisessa. Lapsen osallisuuteen vaikuttavat kaikki lapsen elämässä mukana kulkevat aikuiset, niin omat vanhemmat kuin työntekijätkin. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hänen osallisuutensa on riippuvainen hänen elämässään olevista aikuisista. Aikuinen on joko lapsen osallisuuden mahdollistaja tai sen estäjä, kuten toteaa myös muun muassa Laukkanen (2010, 21).

Työntekijän rooli korostui merkittävästi tutkimustuloksissa pienten lasten osallisuuden mahdollistamisessa. Työntekijän tehtävänä nähtiin toimiminen lapsen puolesta puhujana ja hänen asioidensa viestinviejänä. Työntekijää kuvattiin myös lapsen näkyväksi tekijäksi ja hänen tarpeidensa esille tuojaksi. Lapsella nähtiin olevan oikeus kiirettömään kohtaamiseen työntekijän kanssa ja saada hänen aikaansa. Työntekijöiden tehtävänä nähtiin ajan antaminen lapselle.

Johtopäätöksenä aineistosta voidaan todeta, että pienen lapsen osallisuus lastensuojelun sosiaalityön prosessissa ei aina toteudu. Haastateltavien näkemys oli, että lapsen tapaaminen sosiaalityöntekijän toimesta silloin, kun lapsi on jo lastensuojelun perhetyön asiakkaana, on harvinaista. Lapsen osallisuuden tärkeät elementit, lapsen näkeminen, tapaaminen ja kuuleminen, eivät siis täysin toteudu. Tällöin vaarantuvat lapsen aito mukana olo sekä vaikuttamismahdollisuudet lastensuojelun prosessin eri vaiheissa. Näin ollen lapsen arjessa työskentelevällä työntekijällä on suuri vastuu lapsen näkyväksi tekemisessä.

Tutkimusaineiston perusteella voitiin löytää useita ominaisuuksia työntekijässä, jotka edistävät lapsen osallisuuden toteutumista. Lasta osallistavan työskentelyn lähtökohtana nähtiin työntekijän aito kiinnostus lasta kohtaan sekä halu työskennellä pienten lasten kanssa. Ellei työntekijällä ole aitoa kiinnostusta työskennellä pienten lasten kanssa, on lapsen osallisuuden toteutuminen jo lähtökohtaisesti haastavaa.

Yhtenä lapsen osallisuutta tukevana työtapana on työntekijän sensitiivinen lähestymistapa. Sinkkosen (2008, 92) mukaan työntekijän sensitiivisyys ilmenee ilmeikkäänä, juttelevana sekä kannustavasti äännelevänä toimintatapana. Sensitiivisyyteen liittyy empatiaa ja lapsen lähellä olemista, kuitenkin tunkeutumatta hänen reviirilleen. Työntekijän ääni ja tunnelmaisuus vaihtelevat lapsen tunnetiloja mukaillen. Hän antaa lapsen omille valinnoille tilaa, tarjoten kuitenkin myös uusia virikkeitä lapsen menettäessä kiinnostuksensa aiempaan toimintaan. Sensitiivisen työtavan tärkeyttä pikukulasten kanssa työskennellessä korostetaan myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 22) toteamalla, että lapsen sensitiivinen kohtaaminen ja myönteiset kokemukset kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta ovat lapsen osallisuutta vahvistavia tekijöitä.

Työntekijän rooli vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen edistäjänä nousi tutkimusaiheistosta pienten lasten osallisuudesta keskusteltaessa. Kauppi ja Takalo (2014, 20) kirjoittavat myös vanhemman lastaan kohtaan osoittaman sensitiivisyyden olevan yhteydessä turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa. Sensitiivisyydellä tästä näkökulmasta tarkasteltuna tarkoitetaan sitä, että pyritään reagoimaan lapsen viesteihin mahdollisimman nopeasti, johdonmukaisesti ja täsmällisesti. Työntekijän roolina turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa ja sensitiivisen kohtaamisen tukemisessa on auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsen tunteita ja tarpeita sekä tukea häntä toimimaan niiden mukaisesti.

Työntekijä tekee lasta näkyväksi ympäristölleen monin tavoin. Aineistosta selvisi, että työntekijä voi dokumentoinnin avulla tukea lapsen osallisuutta. Muukkonen (2013, 170) toteaa samoin; dokumentoinnin avulla voidaan tukea lapsen osallisuutta silloin, kun ne kirjoitetaan lasten ääntä kuunnellen. Dokumentoinnissa lapsen huomioiminen jokaisella kirjaamiskerralla pitää lapsen jatkuvasti ”näkyvillä” työntekijälle. Dokumentoinnin kautta lapsi voidaan tehdä näkyväksi myös sosiaalityöntekijälle. Edellytykset lapsilähtöiselle dokumentoinnille ja kirjaamiselle on annettu varaamalla omat osiot vanhemman ja työntekijän arvioille lapsen tilanteesta. Jokaisella lapsella ovat myös omat, henkilökohtaiset osionsa kirjauksille työskentelyn ajalta, jotka kulkevat lapsen mukana koko prosessin ajan.

6.4 Lapsen maailma ja lapselle ominaiset tavat toimia

Tärkeitä lähtökohtia lapsen osallisuuden edistämiseksi on lapsen maailman ymmärtäminen ja aito kiinnostus sen selvittämiseksi. Olennaista on lasta kuulemalla, tarkkailemalla ja hänen kanssaan arjessa toimimalla luoda ymmärrystä siitä, mitkä ovat kunkin lapsen yksilölliset mahdollisuudet itsensä ilmaisemiseen ja kuulluksi sekä nähdyksi tulemiseen. Hovi-Pulsa (2011, 61) muistuttaaakin, että vain lapsi itse voi kuvata todellisuuttaan sellaisena

kuin se hänelle henkilökohtaisesti näyttäytyy. Hän toteaa, että jokainen lapsi on omalla tavallaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja samalla kykene tuottamaan tietoa itsestään ja omista kokemuksistaan.

Erilaiset valmiiksi tuotetut menetelmät ja välineet voivat olla tukena lapsen osallisuutta vahvistettaessa, mutta ne eivät nousseet tutkimusaineistossa merkityksellisimpään rooliin. Tärkeänä johtopäätöksenä aineistosta vahvistui käsitys siitä, että hienot välineet eivät ole lapsen osallisuuden kannalta olennaisia, vaan lapsen kohtaamisen tavat löytyvät arjesta ja lapsen omista kiinnostuksen kohteista. Myös Välivaara (2008, 96) muistuttaa, että kohdattaessa lapsia lastensuojelun ympäristöissä eivät valmiit välineet ole itsetarkoitus. Tärkeintä on jokaisen lapsen ainutlaatuinen kohtaaminen ja luotamuksellinen yhteistyösuhde.

Pienen lapsen osallisuuden tukemisessa olennaista on työntekijän heittäytyminen työskentelemään lapselle ominaisten toimintatapoja käyttäen. Eriytyisesti leikin rooli lasten osallisuuden tukemisessa oli vahvasti esillä haastattelutilanteessa. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että leikin avulla mahdollistuu monenlaisen tiedon saaminen lapsesta ja hänen elämästään. Myös Hovi-Pulsan (2011, 88) mukaan leikin avulla aikuinen pyrkii pääsemään lapsen ”kartalle”, luomaan ymmärrystä hänen kokemusmaailmastaan. Leikin merkitystä korostaa myös erimerkiksi Jari Sinkkonen (2008, 236) todetessaan, että lapsilla on tapana ”leikkiä ulos” elämäntapahtumiaan sekä asioita, jotka heidän mieltään painavat tai askarruttavat. Leikkiessään lapsi voi tuntea olevansa suuri ja mahtava. Leikin avulla lapsen passiiviset kokemukset voidaan kääntää aktiivisiksi, jolloin lapsi on itse toimijana kokemassaan.

Myös Helenius ja Savolainen (1996, 119–120) kirjottavat leikin olevan tapa, jolla lapsi tarttuu erilaisiin ilmiöihin ja käy vuoropuhelua maailman kanssa. Välivaaran (2004, 35) mukaan leikinomaisten välineiden avulla herätellään lapsen kiinnostusta ja työskentelymotivaatiota sekä houkutellean lasta vuorovaikutukseen. Havainnollistavien välineiden avulla lasta voidaan auttaa muistamaan tai hahmottamaan kokemuksiaan ja niistä voi olla hyötyä lisäksi tunteiden ilmaisussa sekä voimavarojen löytämisessä.

Haastattelussa esille nousi tieto siitä, että lapsen iällä ja kulttuurisella taustalla on vaikutusta lapsen osallisuuden toteutumiseen sekä hänen kuulemiseensa. Myös Muukkonen (2013, 166) on todennut saman asian. Hän kirjoittaa, että haasteita osallisuudelle tuottavat yhteisen kielen puuttuminen joko erilaisen kulttuuritaustan tai lapsen erityistarpeiden vuoksi. Tällöin yhteistä kieltä tai toimintakulttuuria tulee etsiä toisilla keinoilla, jossa Muukkonen mukaan on näiden lasten kanssa työskentelevillä vielä paljon kehittämistä. Muukkonen nostaa esiin tärkeän näkökulman siitä, että helposti tullaan huolehtineeksi parhaiten niiden lasten osallisuudesta, joiden kanssa se sujuu helpoiten.

Tutkimustulosten perusteella vauvan ja pienen lapsen maailman ymmärtämiseen voidaan päästä häntä havainnoimalla sekä hänen vuorovaikutustaan vanhemman kanssa tarkkailemalla. Liukkonen (2010, 116) tulee samaan johtopäätökseen toteamalla, että vauvaperheessä tärkeää on, että vauva on

läsnä vanhempien kanssa työskennellessä. Tällöin vauvan ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen näkee ja työntekijä voi itsekin olla vuorovaikutuksessa vauvaan.

Huomionarvoista on pienten lasten osallisuuden toteutuminen tilanteissa, joissa lapsen maailma on syystä tai toisesta keskustelun avulla vaikeasti saavutettavissa. Selkeänä haasteena aineistosta erottui maahanmuuttajalapsen osallisuuden toteuttaminen tilanteissa, joissa yhteistä kieltä ei ole. Lisäksi erilaiset tavat ja kulttuuri voivat olla shokki maahanmuuttajaperheille, jotka voivat tulla kovistakin olosuhteista. Merja Anis (2008, 79, 95) haastatteli tutkimustaan varten Suomeen muuttaneita maahanmuuttajalapsia, jotka kertoivat haasteistaan oppia selviytymään suomalaisessa ympäristössä ja yhteisöissä kuten koulussa ja kaveripiirissä. Tämä vahvistaa aineistotamme saatua ymmärrystä siitä, kuinka tärkeää maahanmuuttajalapsen osallisuuden kannalta on saada apua uusien tapojen harjoittelemisessa sekä uuteen kulttuuriin asettumisessa. Anis nostaa tutkimusaineistostaan esille lisäksi ammattilaisten keskusteluun tuottaman lapsen oman kielen ja kulttuurin tärkeyden osallisuuden kannalta. Sama toteamus tuli esille omassa haastattelussamme.

7 POHDINTA

Seuraavissa alaluvuissa pohditaan aineistokeruun kautta saatuja tuloksia ja arvioidaan valittuja työskentelymenetelmiä. Lisäksi luvussa reflektoidaan tutkimuksen tekijöiden omaa oppimista ja ammatillista kasvua opinnäytetyöprosessin aikana. Lopuksi tuodaan esille opinnäytetyön tekemisen aikana nousseita ideoita jatkotutkimusaiheiksi.

7.1 Tulosten pohdinta

Opinnäytetyössä tarkasteltiin pienten lasten osallisuuden toteutumista perhetyön työntekijöiden tuottaman tiedon pohjalta. Lapsen osallisuus ei ole ilmiönä yksiselitteinen, vaan eri ihmisille erilaisia merkityksiä tuottava. Tästä syystä opinnäytetyössä on pyritty tarkastelemaan aihetta mahdollisimman laajasti ja eri näkökulmista käsin, tuoden kuitenkin aineistossa esille perhetyön ammattilaisten subjektiivisen kokemuksen pienen lapsen osallisuudesta.

Yhtenä tärkeänä asiana lapsen osallisuuden kannalta jäimme pohtimaan sosiaalityöntekijöiden näkymättömyyttä lastensuojelun asiakasperheiden arjessa. Aineistossa esille tulleet näkemykset puhuvat surullista kieltään siitä, kuinka lastensuojelun resurssit eivät yhäkään anna puitteita lapsen osallisuuden toteutumiselle. Esimerkiksi Juhila (2012, 202) kirjoittaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisen olevan sosiaalityön ydintä. Idealin työskentelymallin ja todellisten mahdollisuuksien välisen kuilun voidaan siis todeta olevan melko suuri.

Vaikka kirjaaminen vaikutti Tampereen kaupungin tehostetussa perhetyössä olevan edistyneemmällä tasolla kuin monissa muissa kunnissa, mie-

timme voisiko sitä vielä kehittää enemmän lasta huomioivammaksi. Pohdimme, voisiko lapsen osallistamista viedä vielä pidemmälle luomalla osion lapsen omalle arviolle? Tällöin lapsi otettaisiin mukaan dokumentointiin enemmän ja hänen äänensä ja oma mielipiteensä tilanteestaan välittyisi aidommillaan. Esimerkiksi Väliavaara (2004, 12) muistuttaa, että lapsi on itse omien tunteidensa asiantuntija ja tietää parhaiten kuinka asiat koee, vaikka asian ilmaiseminen puheen avulla voi ollakin haastavaa. Mielestämme dokumentointi ja kirjaaminen ovat asioita, joihin voisikin enemmän kiinnittää huomiota luomalla pienellekin lapselle mahdollisuuksia ilmaista mielipiteitään.

7.2 Valittujen menetelmien pohdinta

Aineistonkeruutapana ryhmähaastattelun koimme onnistuneeksi tavaksi kerätä tietoa. Ryhmähaastattelutilanne oli toimiva ja ryhmädynamiikka toimi hyvin. Haastattelu tilannetta helpotti se, että kaikki haastateltavat olivat toisilleen entuudestaan tuttuja ja heidän oli selvästi helppo puhua keskenään, eikä kukaan ujostellut. Keskustelu oli vuorovaikutteista ja muiden ryhmän jäsenten vastaukset ylläpitivät sekä täydensivät keskustelua hyvin, tuoden erilaisia näkökulmia esille. Ajoittain keskustelu ajautui käsittelemään tutkimuksen kannalta epäolennaisia asioita, mutta se saatiin kuitenkin melko pian kääntymään takaisin käsiteltyyn teemaan.

Haastattelun jälkeen mieleemme nousi vielä useita lisäkysymyksiä, joita emme olleet huomanneet haastattelun aikana kysyä. Haastatteluvastauksia analysoidessamme huomasimme myös, ettei kaikkiin kysytyihin kysymyksiin keskustelussa suoraan vastattu. Emme haastattelutilanteessa olleet huomanneet tarttui joihinkin näistä teemoista uudelleen. Näistä syistä koimme harmilliseksi, ettei mahdollisuutta useampaan haastatteluun saman ryhmän kanssa ollut. Uskomme, että usealla haastattelukerralla olisimme saaneet tietoa aiheista vielä paljon enemmän ja aineistoa syvällisemmäksi. Mikäli suunnittelisimme aineistonkeruumenetelmiä uudelleen, valitsisimme ryhmähaastattelun lisäksi mahdollisesti myös toisen aineistonkeruutavan. Esimerkiksi asiakastilanteiden havainnointi voisi olla erinomainen tapa täydentää haastatteluaineistosta saatua tietoa ja liittää sitä käytännön tilanteisiin.

Aineiston analysointivaiheessa pohdimme, oliko aineistolähtöinen analyysi oikea lähestymistapa. Harkitsimme myös teorialähtöisen analyysin käyttämistä, koska ajattelimme sen antavan ryhtiä ja selkeyttä tutkimustulosten käsittelyyn sekä auttavan aineiston rajaamisessa. Päädyimme kuitenkin siihen, että aineistolähtöinen analyysi sopii parhaiten yritettäessä saada selville haastateltavien henkilökohtaista kokemusta osallisuudesta. Teorialähtöinen lähestymistapa olisi mielestämme rajannut aiheiden käsittelyä turhan tiukkojen raamien sisään, mitä emme tässä tutkimusasetelmassa nähneet toimivana ratkaisuna.

7.3 Oman oppimisen arviointia

Opinnäytetyön tekeminen on kokonaisuudessaan ollut pitkä ja ajoittain toivomaamme hitaammin etenevä prosessi, vaikkakin loppuvaiheessa hyvin nopeatahtinen ja intensiivinen. Työskentelyssä ilmenneistä useista vastoinkäymisistä ja hidasteista huolimatta koemme, että pitkäkö prosessi on mahdollistanut käsittelemiemme aihealueiden syvällisen ja kokonaisvaltaisen pohdinnan sekä auttanut suuresti lopullisen aihealueen muotoutumisessa ja rajaamisessa. Kuluneen vuoden aikana olemme tutustuneet suureen määrään perhetyötä käsittelevää kirjallisuutta sekä erilaisiin mielenkiintosiin ja monenlaisia näkökulmia antaviin tutkimuksiin. Laaja katsaus perhetyön taustateorioihin sekä perhetyön prosesseja ja lapsen osallisuutta käsittelevään kirjallisuuteen on vahvistanut osaamistamme lastensuojelutyön saralla merkittävästi opinnäytetyöprosessin aikana.

Opinnäytetyön tekeminen parityönä toi työskentelylle monia etuja, mutta toisaalta myös haasteita. Parityöskentely mahdollisti tiedon ja työskentelyn reflektoinnin ja yhteiset keskustelut auttoivat opinnäytetyöprosessin etenemisessä ja päätösten tekemisessä. Tästä syystä koimme yhdessä työskentelyn enemmän positiivisena asiana, kuin negatiivisena asiana. Toisaalta erityisesti kummankin työssäkäynti ja vaihtelevat työajat saivat aikaan sen, että yhteistä aikaa tutkimuksen työstämiseen oli ajoittain vaikeaa löytää. Työssä käyminen mahdollisti kuitenkin tutkimukseen kerätyn teorian tiedon peilaamista käytännön työhön koko prosessin ajan, joten tämäkin haaste sai aikaan jälkeen päin arvioituna positiivisia vaikutuksia ammatilliseen kasvuamme sekä opinnäytetyön aiheiden syvällisempään ymmärtämiseen.

Perhetyön osaamisen kehittymisen lisäksi koemme saaneemme paljon valmiuksia ja työtapoja erityisesti pienten, alle kouluikäisten lasten kohtaamiseen ja kuulemiseen ja heidän näkyväksi tekemiseen myös muissa, kuin perhetyön toimintaympäristöissä. Suorittaessamme sosionomiopintojemme osana lastentarhanopettajan kelpoisuuden, näemme opinnäytetyön aihealueiden edistäneen ammatillista kasvuamme myös varhaiskasvatustyössä. Näkemystämme vahvistaa se, että lasten osallisuus on nostettu yhdeksi teemaksi laadittaessa opetushallituksen 18.10.2016 määräämää ja 1.8.2015 voimaan tulleen varhaiskasvatuslain mukaista, varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (Varhaiskasvatuksen perusteet 2016).

7.4 Näkökulmia jatkotutkimusaiheisiin

Aineistonkeruun aikana tekemiemme huomioiden ja aikaisemman kokemuksemme perusteella olemme huomanneet, että perhetyössä lapsen osallisuus on monenlaisia merkityksiä omaava käsite ja joillekin sanana vaikeasti selitettävä tai jopa vieras. Vaikka haastattelutilanteessa selväksi tuli, että haastateltavat olivat lasten kanssa työskentelyn asiantuntijoita ja kiistattomia ammattilaisia, saimme kuvan, että lapsen osallisuus käsitteenä oli ainakin osalla työntekijöistä etäinen. Toivomme, että tämän opinnäytetyön avulla työntekijät saavat selkeän kuvan lapsen osallisuuden muodoista sekä osallisuuden merkityksestä, mikä osaltaan auttaisi kirkastamaan lapsen asemaa työn keskiössä. Toivomme, että opinnäytetyömme auttaa lapsen osal-

lisuutta huomioivan työskentelyn kehittämisessä ja erilaisten osallistumisen. Erityisesti niiden, joille itsensä ilmaiseminen on syystä tai toisesta vaikeaa tai mahdotonta, osallisuuden tukemiseksi tulisi tehdä aktiivista kehittämistyötä.

Mielestämme yksi kiinnostava aineistonkeruun jälkeen noussut ajatus lapsen osallisuuden jatkotutkimuksille olisi moniammatillisen yhteistyön kehittäminen lapsen osallisuuden tukemisen näkökulmasta. Erityisen kiinnostavaa olisi saada saman pöydän ääreen sosiaalityöntekijöitä sekä perhetyöntekijöitä keskustelemaan yhdessä siitä, millä tavoin lapsen osallisuutta voitaisiin kehittää ja lapsen mukanaolo lastensuojeluprosessin aikana mahdollistuisi paremmin.

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun toimintaympäristöjen ja työn erilaisista lähtökohdista ja perustehtävistä huolimatta koemme, että myös nämä kaksi tahoja voisivat keskustella enemmän keskenään. Tätä kautta voitaisiin kummankin tahon työskentelyä rikastuttaa ja löytää uudenlaisia työskentelytapoja alle kouluikäisten lasten osallisuuden tukemiseksi. Syytä olisikin kiinnittää huomiota entistä ennakkoluulottomammin sektorirajoja ja eri työmuotoja ylittävään yhteistyöhön eri toimijoiden välillä. Yhtenä tärkeänä ja ajankohtaisena jatkotutkimusaiheena näemmekin varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun perhetyön välisen yhteistyön kehittämisen erityisesti lasten osallisuutta tukevammaksi. Kumpikin osapuoli hyötyisi varmasti vuoropuhelusta ja toistensa osaamisalueiden hyödyntämisestä omalla työkentällään.

Opinnäytetyön avulla olemme tuottaneet tietoa lapsen osallisuudesta perhetyön ammattilaisten kokemana. Tämä tuottaa haasteen osallisuuden toteutumisen arvioimiseen lapsen näkökulmasta, sillä aikuisten kertomusten kautta todellista kuvaa lapsen aidosta kokemusmaailmasta ei saada. Tutkimuksessamme päädyimmekin tavoittelemaan vain työntekijöiden kokemusta osallisuudesta ja arvioimaan valmiuksia sen edistämiseksi. (Oranen 2008, 44) nostaa esille tärkeän asian toteamalla, että lastensuojelussa lastensuojelussa lapset ovat hyvin haavoittuvaisessa asemassa, mutta toteaa juuri heidän äänensä kuulemisen erityisen tärkeäksi. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisikin tutkia perhetyön asiakasperheiden lapsia ja kuulla heidän kokemuksiaan osallisuudestaan. Tutkimuksemme kohderyhmänä olivat alle kouluikäiset lapset, joka toisi tutkimukseen erittäin mielenkiintoisen haasteen erilaisia toiminnallisia ja luovia aineistonkeruumenetelmiä pohdittaessa.

LÄHTEET

- Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Helenius, A. & Savolainen, J. 1996. Leikistä oppimiseen. Teoksessa Jantunen, T. & Rönöberg, P. (toim.) Anna lapsen leikkiä. Kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, P. 2011. Lapsen toimijuus päiväkodin fyysisessä ja kulttuurisessa ympäristössä. Eteisympäristö lapsen paikkana. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 11.11.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/27156/URN%3ANBN%3afi%3ajyu-2011061310994.pdf?sequence=1>
- Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta. Licensiaatintutkimus. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 6.7.2016. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120001/urn_nbn_fi_uef-20120001.pdf
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Viitattu 30.8.2016. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf?sequence=1
- Hotari, K.-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapsen lastensuojelun osallisia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsingin: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jokela, R. 2013. Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Pro gradu – tutkielma. Viitattu 2.11.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42172/URN%3ANBN%3Afj%3Ajyu-201309172309.pdf?sequence=1>
- Juhila, K. 2012. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Bookwell.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi – Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kananen, J. 2008. Kvali – Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai Pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Oy Edita Ab.

Karvonen, J. 2010. Mitä jos intensiivihoido viedään lapsen kotiin? – Uudenlaisen lastensuojelupalvelun kokeilua. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kauppi, A. & Takalo, A. 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Ketola, R. 2016. Tietoja perhetyöstä. Sähköpostiviesti tekijälle 7.11.2016.

Korppi, M., & Latvala, J. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Viitattu 11.11.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25307/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201009302820.pdf?sequence=1>

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.10.2016. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

Lastensuojelun käsikirja 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 11.11.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Laukkanen, M. 2010. Lasten osallistumisoikeudet ja niiden toteutuminen päiväkotiryhmässä. Varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 28.11.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24462/URN:NBN:fi:jyu-201006222134.pdf?sequence=1>

Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin yliopisto. Pro gradu. Varhaiskasvatus. Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 1.10.2016. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1>

Liukkonen, R. 2010. Joskus joutsenet näyttävät kurjilta – Luovat ja toiminnalliset työmenetelmät lastensuojelutyössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print.

Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avoimuuden perhetyö ammattikäytännönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Heikki Waris –instituutti. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 2007. Viitattu 16.8.2016. http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 10.7.2016. <http://www.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyn%C3%A4nen2013.pdf/c137b4d0-ce69-4f4d-b57d-e27dacf4a0e9>

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Pahkala, K. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen Kalajoen perhe- ja sosiaalityössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Reijonen, M. 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Rönkkö, L & Rytkönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 1.11.2016. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_4.html

Saarnio, T. 2004. Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Shier, H. 2001. Pathways to participation. Children & Society vol. 15. 107-117. Iso-Britannia. Viitattu 1.10.2016. http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d. Kuntainfo. Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa. Viitattu 10.9.2016. <http://stm.fi/documents/1271139/1427058/sosiaalihuoltolaki.pdf/b37fa129-049b-479c-a27f-b459e41b3b42>

Tamminen, T. 2004. Olipa kerran lapsuus. Helsinki: WSOY.

Tampereen kaupunki. 2016. Lapsiperheiden palvelut. Lastensuojelu. Avopalvelut. Viitattu 9.10.2016. <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lastensuojelu/avohuollon-palvelut.html>

Tampereen kaupunki. n.d. Tehostettu perhetyö -esite.

Tampereen yliopisto 2013. Tutkimuksen eettisessä arvioinnissa sovellettavat ohjeet. Tutkimus. Tutkimusetiikka. Eettinen arviointi. Viitattu 5.9.2016. <http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/arviointitmk/arvioinnista.html>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus. Viitattu 20.10.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tirkkonen, T. 2015. Perhetyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 3.9.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen M. 2012. Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Luonnos 15.8.2016. Viitattu 29.11.2016. http://www.oph.fi/download/177856_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016_LUONNOS.pdf

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” –Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Viitattu 4.11.2016. http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivako-deissa_2010.pdf

Vilén, M., Seppänen, P. & Tapio, N. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä - menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Välivaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus.

SAATEKIRJE HAASTATTELUUN OSALLISTUVILLE

Hei ja kiitos osallistumisesta opinnäytetyöhömmme!

Olemme sosionomiopiskelijoita Hämeen ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä osana opintojamme. Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, sisältäen teoriaosuuden, haastatteluiden tuloksista kootun aineiston sekä sen analysoinnin.

Opinnäytetyömme aiheena on alle kouluikäisten lasten osallisuus lastensuojelun perhetyössä. Tavoitteenamme on selvittää tehostetun perhetyön työntekijöiden näkemyksiä siitä, miten alle kouluikäisen lapsen osallisuus toteutuu perhetyön käytännöissä. Tarkoituksena on selvittää, millaisilla keinoilla lapsen osallisuutta tuetaan ja millä tavoin lapsia osallistavaa työskentelyä voitaisiin kehittää tulevaisuudessa.

Haastattelu toteutetaan ryhmähaastatteluna. Haastattelun aluksi keräämme taustatietoja jokaiselta osallistujalta yksittäin, jonka jälkeen esitämme kysymyksiä eri teemoista koko ryhmälle yhteisesti. Tähän osioon toivomme mahdollisimman vuorovaikutteista ja vapaata keskustelua aiheista. Tärkeitä ovat pienetkin yksityiskohdat, joten kaikki mieleen tulevat asiat kannattaa tuoda esille haastattelussa.

Haastattelut videoidaan ja nauhoitetaan. Mikäli haastateltava ei halua itseään kuvattavan, voi hän ilmoittaa asiasta ennen haastattelun alkua. Kerätty aineisto säilytetään huolellisesti ja sitä käsitellään täysin luottamuksellisesti. Kerättyä kuva- ja äänimateriaalia käytetään vain tätä tutkimusta varten ja se hävitetään asianmukaisesti heti, kun aineiston analysointi on tehty. Kerätystä aineistosta saatetaan ottaa suoria lainauksia opinnäytetyöhön. Kaikki haastattelutilanteessa mahdollisesti ilmi tulevat tunnistetiedot poistetaan, eikä keitä voida tunnistaa opinnäytetyöstä.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja osallistujat voivat halutessaan keskeyttää haastattelun milloin tahansa. Osallistujat voivat myös jättää vastaamatta kysymyksiin, joihin eivät halua vastata.

Kysymyksiä opinnäytetyöhömmme liittyen voi lähettää meille sähköpostitse osoitteeseen: satu.perkiomaki@student.hamk.fi tai mari.toivonen@student.hamk.fi

Yhteistyöterveisin,

Satu Perkiömäki ja Mari Toivonen

SUOSTUMUSLOMAKE

Tutkimuksen aihe: Tehostetun perhetyön työntekijöiden ajatuksia pienten lasten osallisuudesta

Opinnäytetyön tekijät: Satu Perkiömäki ja Mari Toivonen, Hämeen ammattikorkeakoulu

Olen tietoinen opinnäytetyöstä, johon olen osallistumassa. Olen saanut kirjallista tietoa opinnäytetyöstä sekä sen tarkoituksesta ja tavoitteista sekä aineiston käytöstä. Tiedostan, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja että voin kieltäytyä osallistumisesta missä vaiheessa tahansa niin halutessani. Minulle on annettu mahdollisuus esittää kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen.

Suostun haastatteluun ja annan luvan nauhoittaa ja videoida keskustelun. Annan lisäksi suostumukseni haastatteluaineiston käyttöön nimettömänä opinnäytetyössä.

Tampereella ____ / ____ / ____

Allekirjoitus

Nimenselvennys

HAASTATTELURUNKO

Taustatiedot (kysytään jokaiselta erikseen)

- Kuinka kauan olet työskennellyt perhetyössä?
- Kerro työnkuvastasi
- Mitkä ovat tärkeitä arvoja työssäsi?

Perhetyö pikkulapsiperheissä

- Kuvaile pikkulapsiperheissä (perheissä joissa alle kouluikäisiä lapsia) tehtävää perhetyötä. Millaista arki ja tuen tarve on, millaisia erityispiirteitä työssä on?
- Millaiset ominaisuudet työntekijällä ovat tärkeitä pikkulapsiperheiden kanssa työskennellessä?

Lapsen osallisuuden toteutuminen

- Mitä on osallisuus?
- Miten lapsi on osallisena perhetyön prosessin eri vaiheissa?
- Mitä menetelmiä/keinoja käytät avuksesi lasten osallisuutta edistääksesi?
- Kuvaile jokin työssä kohtaamasi tilanne, jossa pienen lapsen osallisuus mielestäsi on toteutunut hyvin
- Kuvaile jokin työssä kohtaamasi tilanne, jossa lapsen osallisuus ei mielestäsi tullut lainkaan huomioiduksi
- Miten lapsen osallisuus toteutuu / lapsen ääni " kuuluu" perhetyön kirjauksissa ja dokumenteissa?

Osallisuuteen vaikuttavat tekijät

- Mitkä asiat lapsessa voivat vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen tai lapsen kohtaamiseen? Miten?
- Mitä pitäisi huomioida pienen lapsen kohtaamisessa?
- Miten organisaatiossasi lapsen osallisuuteen voidaan vaikuttaa/mahdollistaa?
- Miten työntekijä itse voi vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen?
- Miten vanhempi voi edistää lapsen osallisuutta? Miten vanhempi voi vaikeuttaa lapsen osallisuuden toteutumista?
- Miten vanhempia tuetaan lapsen osallistamisessa? Millaisilla keinoilla lapsi voidaan tehdä "näkyvämmäksi" vanhemmalle?

Työn kehittäminen

- Miten lasten osallisuus vaikuttaa työskentelyyn perhetyön työntekijöiden näkökulmasta? Miten työyhteisö hyötyy osallisuudesta?
- Millaisena näet tulevaisuuden lastensuojelun perhetyön?
- Millaiset omat valmiutesi pienten lasten kanssa työskentelyyn ovat? Koetko niiden olevan riittäviä vai kaipaatko lisää osaamista jollekin osa-alueelle?